

Příprava žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče

Bc. Monika Obalilová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Monika Obalilová**
Osobní číslo: **H138246**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Příprava žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Předběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude zaměřena:

- na vysvětlení jednotlivých forem náhradní rodinné péče;
- na legislativní úpravu a zakotvení náhradní rodinné péče;
- na proces odborného posouzení žadatelů o náhradní rodinnou péči;
- na vymezení a charakteristiku přípravy na přijetí dítěte, její obsahovou náplň a cíle;
- na posouzení vlivu přípravy žadatelů na případné změny jejich požadavků na dítě.

Součástí práce bude obsahová analýza a kvantitativní výzkum zaměřené na zmapování a vyhodnocení vlivu absolvované přípravy na změnu požadavků žadatelů na dítě.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GABRIEL, Z. a T. NOVÁK. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Praha: Grada, 2008.

HOFROVÁ, V. a E. ROTREKLOVÁ. Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů. Brno: TRIADA, Poradenské centrum o.s., 2009.

KONEČNÁ, H. a L. KOUBOVÁ. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010.

MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999.

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK a L. BENEŠOVÁ. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002.

ROTREKLOVÁ, E., V. WESSELÁ a M. KOTEK. Příprava pěstounů a osvojitelů. Brno: Trialog, 2002.

Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. Praha: MPSV ČR, 1999.

SCHOOLEROVÁ, J. Adopce vztah založený na slibu. Praha: Návrat domů, 2002.

ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál, 2007.

VÁVROVÁ, A., POKORNÁ, P., FRANTÍKOVÁ, J., H. KORCOVÁ a K. ŘEHÁKOVÁ. Přípravy pro budoucí náhradní rodiče. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Alena Plšková

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen přípouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 21. 11. 2016

Monika Obalíková
.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na zmapování změn v požadavcích žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče na dítě v průběhu procesu odborného posuzování. Poskytuje základní teoretické informace o problematice náhradní rodinné péče a procesu odborného posouzení žadatelů, zejména příprav na přijetí dítěte do rodiny. Stěžejním tématem práce je zhodnocení, jak poznatky a informace získané během příprav ovlivňují a mění požadavky žadatelů na přijaté dítě. Cílem výzkumné části bylo zmapovat výskyt, četnost a časovou konstantnost požadavků na dítě.

Klíčová slova:

Náhradní rodinná péče, žadatel o náhradní rodinnou péči, příprava k přijetí dítěte do rodiny, odborné posouzení žadatelů, požadavky na dítě.

ABSTRACT

The diploma thesis has focused on monitoring of changes in demands of applicants, applying for foster care mediation, on a child in the course of expert assessment. The thesis has provided theoretical information about foster care issue and process of expert assessment of applicants, in particular preparations for reception of a child into an individual family. The key subject of the work is assessment how knowledge and information, collected in the preparatory stage, influence and change demands of applicants on the child to be received. The objective of research part has been monitoring of occurrence, frequency and time invariability of demands on the child.

Keywords

Foster care, foster care applicant, preparation for reception of child into family, expert assessment of applicants, demands on child.

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat kolegovi Mgr. Zbyňku Gabrielovi, Ph.D. za odborné konzultace, jeho vstřícnost a cenné rady, které mi při zpracování diplomové práce poskytl a své rodině za morální podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Brno 15. 03. 2015

Bc. Monika Obalilová

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	11
1.1 OSVOJENÍ.....	14
1.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	19
1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	20
1.4 DALŠÍ FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	25
2 ODBORNÉ POSOUZENÍ ŽADATELŮ	28
2.1 LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ	28
2.2 ODBORNÉ PODKLADY PRO POSOUZENÍ.....	29
2.3 PRŮBĚH POSOUZENÍ ŽADATELŮ A NÁSLEDNÉ ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	33
3 PŘÍPRAVA K PŘIJETÍ DÍTĚTE DO RODINY	36
3.1 VYMEZENÍ POJMU, OBSAH A CÍLE PŘÍPRAVY.....	36
3.2 SPECIFIKACE PŘÍPRAVY BUDOUCÍCH OSVOJITELŮ.....	39
3.3 SPECIFIKACE PŘÍPRAVY BUDOUCÍCH PĚSTOUNŮ.....	41
3.4 PŘÍNOS PŘÍPRAV PRO ŽADATELE A PRO DALŠÍ FÁZE ODBORNÉHO POSOUZENÍ	46
II PRAKTICKÁ ČÁST	49
4 VLASTNÍ VÝZKUM	50
4.1 CÍL, METODY VÝZKUMU, STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	50
4.2 OBSAHOVÁ ANALÝZA SPISOVÝCH DOKUMENTACÍ A ZÁKLADNÍ KVANTITATIVNÍ ZPRACOVÁNÍ DAT	58
4.3 VYHODNOCENÍ, ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ A DISKUSE.....	68
ZÁVĚR	82
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	85
SEZNAM TABULEK	93
SEZNAM PŘÍLOH	94

ÚVOD

Každé dítě má právo vyrůstat v bezvýhradně přijímajícím rodinném prostředí své vlastní biologické rodiny. V případě, že se rodiče nemohou, nechtějí či neumějí o dítě postarat, přechází tento úkol na stát a společnost, které se pro něj snaží vyhledat jinou rodinu. K institutům náhradní výchovné péče u nás patří ústavní výchova nebo náhradní rodinná péče. Náhradní rodinná péče by měla mít vždy přednost před péčí ústavní.

Proces zprostředkování náhradní rodinné péče spočívá ve vyhledávání vhodných osvojitelů a pěstounů pro děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní biologické rodině. Přijmout takovéto dítě do osvojení či pěstounské péče může fyzická osoba na základě podané žádosti a zákonem stanovených podmínek a předpokladů. Žadatelé o náhradní rodinnou péči jsou dle zákona o sociálně právní ochraně dětí povinni absolvovat odborné posouzení, které spočívá především ve vyšetření žadatelů odbornými pracovníky, jimiž jsou sociální pracovníci, lékař a psycholog. Nedílnou a významnou součástí odborného posouzení je rovněž absolvování přípravy na přijetí dítěte do rodiny. Jedná se o soubor přednášek a diskuzních setkání věnujících se oblasti náhradní rodinné péče, především z pohledu sociálně právních aspektů náhradní rodinné péče, možných zdravotních problémů dětí vhodných do náhradní rodinné péče, jejich psychomotorického vývoje a možné psychické deprivace. V rámci přípravy se žadatelé seznamují s prostředím a fungováním ústavních zařízení i s praktickými otázkami procesu zprostředkování náhradní rodinné péče krajským úřadem.

V rámci své pracovní činnosti sociální pracovníce na Krajském úřadě Jihomoravského kraje, odboru sociálních věcí, se zabývám problematikou sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče a každodenně se setkávám se závěrečnými zprávami referujícími o průběhu a výsledcích příprav žadatelů. Není výjimkou, že požadavky na dítě uváděné v těchto zprávách se podstatně liší od požadavků deklarovaných žadateli v dotaznících vyplňovaných při podávání žádosti. Přitom je zřejmé, že změna požadavků úzce souvisí právě s absolvováním přípravy. Často při své práci přemýšlím, jak informace a poznatky získané žadateli během příprav ovlivňují jejich představy o dítěti, a v jakém směru.

Z tohoto důvodu jsem si jako cíl své diplomové práce rozhodla zmapovat a vyhodnotit změny v požadavcích žadatelů na dítě a faktory, které je z hlediska obsahu, časového rozsahu a zaměření přípravy mohou vyvolat.

Téma souvisí s mým studijním oborem především v tom, že sociální pedagog může v rámci své činnosti pracovat se žadateli nacházejícími se v různých fázích odborného posouzení a v rámci sociálního poradenství jim pomáhat ujasnit si mimo jiné i své představy o dítěti, které by chtěli do náhradní rodinné péče přijmout. Větší přehled sociálního pracovníka o vlivech (nejen) přípravy na utváření představ o přijatém dítěti pak může zajisté napomoci zkvalitnění a optimalizaci poradenského procesu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Formy náhradní rodinné péče

Je přirozené, a také v zájmu každého dítěte, vyrůstat v harmonickém, klidném a všestranně podnětném prostředí dobře fungující biologické rodiny. Zde jsou uspokojovány základní biologické, psychologické a sociální potřeby dítěte, aby se mohlo zdárně a zdravě vyvíjet a získat ty nejcennější zkušenosti nezbytné pro komplexní vývoj. Rodina poskytuje dítěti ochranu, pocit životní jistoty, má pro něj nezastupitelný a nenahraditelný význam. Mezilidské vztahy v rodině a způsob výchovy, se budou odrážet v celém dalším životě dítěte, z těchto vzorů bude potom vycházet při vytváření dalších vztahů se svým okolím. Tyto poznatky jsou dnes nejen obecně známé, ale jsou také podloženy velkou řadou výzkumů zabývajících se faktory, které významně ovlivňují rané období dítěte. (Matějček, 1994, s. 14) Dlouhodobé výzkumy jasně ukazují, že děti, které nepoznaly život ve funkční rodině, v dospělosti častěji selhávají, obtížně navazují kvalitní interpersonální vztahy, postrádají smysl života.

Dle Matějčka: *„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají - a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tohle jeho lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnic.“* (Matějček, 1994, s. 16)

Bohužel se však stále setkáváme i s takovými rodiči, kteří se z nejrůznějších důvodů nemohou, nechtějí nebo se o své děti neumějí postarat. Děti potom ztrácejí své zázemí, jistotu, bezpečí a lásku. Jedná se o situace, kdy se :

- **rodiče se o své dítě starat nechtějí** - u rodičů postrádáme dostatečné pečovatelské a výchovné předpoklady, dále o situace, kdy neprojevují o dítě zájem, složité životní situace rodiče, jeho nevyzrálosti či poruchy jejich osobnosti,
- **rodiče se o své dítě starat nemohou** - protože rodiče zemřeli, nebo jim v péči o dítě brání např. nemoc, invalidita, hospitalizace, vazba, výkon trestu, apod.,
- **rodiče se o své děti starat neumějí** - nejsou schopni si k dítěti vytvořit citový vztah, děti zanedbávají, týrají, ohrožují jejich výchovu, zneužívají. (Bubleová, Vávrová et al., 2014, s. 14-16)

Nemůže-li dítě vyrůstat ve vlastní rodině a muselo být ze závažných důvodů odebráno z péče rodičů a umístěno do ústavní výchovy, je nutné mu najít optimální formu náhradní

výchovy, vhodnou náhradní rodinu. Při řešení osudu takového dítěte má vždy prvořadé místo náhradní rodinná péče, která je jednou z forem náhradní výchovy a měla by mít vždy přednost před výchovou ústavní. Jedná se o způsob péče o dítě, které je vychováváno jinými než biologickými rodiči, a to v prostředí, které se nejvíce podobá životu v rodině.

Pro dítě, které se ocitne mimo vlastní rodinu, je vždy žádoucí, aby změna prostředí byla pro něj co nejšetrnější. Nejprve se proto hledá rodina v okruhu jeho příbuzných či blízkých. Teprve až další možností bývá zprostředkování náhradní rodinné péče prověřeným zájemcům o náhradní rodinnou péči, kteří jsou vedeni v evidenci příslušného krajského úřadu.

Škoviera se zamýšlí nad tím, jak pojmenovat situaci dítěte, které je vychováváno mimo svou biologickou rodinu, zda-li se jedná spíše o náhradní rodinnou péči či náhradní rodinnou výchovu. Uvádí:

„Proč NE péče

- *Péči (i opatrování) poskytuje subjekt objektu, je to převážně jednosměrná aktivita, objekt je většinou pasivní.*
- *Péče je vztahem nezávislého a závislého jedince.*
- *Péče v sobě nemá rozměr osobního růstu.*
- *Péče se zaměřuje především na biologické potřeby.*
- *V popředí stojí materiální hodnoty.*
- *Ve vztahu poskytovatel-klient není nijak významně vnímaná role muže a ženy.*
- *Pojem péče je možné propojit s rolí pečovatele.*

Proč ANO výchova

- *Výchova je obousměrná a oboustranná aktivita.*
- *Pouze nezávislý vztah umožňuje naplňovat humanistické cíle výchovy.*
- *Výchova má rozměr osobnostního růstu.*
- *Výchova je zaměřená zejména na zabezpečení psychologických a sociálních potřeb.*
- *V popředí stojí etické hodnoty.*
- *Ve vztahu vychovatel-dítě se role ženy a muže vzájemně doplňují.*
- *Pojem výchova je možné propojit s rolí vychovatele“.* (Škoviera, 2007, s. 30)

Náhradní rodinná péče je postavena především na principu

- dát dítěti trvalého vychovatele a možnost tvorby citové vazby se stálou výchovnou péčí,
- dát dítěti trvalé místo v kruhu rodiny, kde si vytváří základní postoje,
- dát dítěti trvalé prostředí, které mu dává pocit bezpečí, jistoty, sounáležitosti a podílí se na vytváření jeho identity. (Ondřejová, 1979, s. 6)

Potřeba pozitivní identity patří k základním psychickým potřebám každého člověka. Aby se lidská osobnost mohla náležitě a zdravě rozvíjet, musí být uspokojována. Výsledkem uspokojení této potřeby je pozitivní přijetí sama sebe i druhých lidí. Identita je odpověď člověka na otázku kdo jsem, odkud pocházím, jaké místo zaujímám ve svém sociálním světě. (Matějček, 1999, s. 67)

Vytváření identity je spojeno s minulostí, přítomností i budoucností každého člověka. V náhradní rodině se s minulostí vyrovnává jak dítě, tak i náhradní rodič. V náhradní rodině je třeba pracovat s minulostí dítěte a podporovat různé aktivity, které propojují minulost s přítomností a zdůrazňují význam dítěte i náhradního rodiče. Nedostatečné vyrovnání se s minulostí může mít za následek to, že dítě si k dospělému nevytvoří žádnou vazbu, dospělým nedůvěřuje a o sobě pochybuje. Není vhodné oddělovat dítě od jeho minulosti, ale hledat možnosti, jak jednotlivé etapy jeho života propojit. (Škoviera, 2007, s. 124)

U všech forem náhradní rodinné péče se uplatňuje zásada ochrany oprávněných zájmů dítěte. K této zásadě se Česká republika zavázala přistoupením k mezinárodním úmluvám, především pak k Úmluvě o právech dítěte z roku 1989. Jedním ze základních práv dítěte je právo na společný život s rodiči. Proti jejich vůli může být od nich odloučeno jen v tom případě, pokud je toto odloučení v zájmu dítěte. Také Listina základních práv a svobod uvádí, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou péči a výchovu. Děti mohou být od rodičů odloučeny jen na základě rozhodnutí soudu dle zákona. (Novotný, Ivičičová et al., 2014, s. 111)

System náhradní rodinné péče byl do konce roku 2013 upraven v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Od 01.01.2014 nabyl účinnosti zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník a zároveň byl zákon o rodině zrušen. Nový občanský zákoník v části druhé zahrnuje úpravu rodinného práva včetně úpravy institutů náhradní rodinné péče. Mezi tyto instituty patří:

- osvojení,
- pěstounství, pěstounství na přechodnou dobu,
- poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje,
- svěřeni dítěte do péče jiné osoby.

1.1 Osvojení

Osvojení jako formu náhradní rodinné péče nově od 01.01.2014 upravuje zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník. Proces odborného posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče je upraven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Při svěřování dětí do péče náhradních rodičů postupují soudy v souladu se zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních a zákonem č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Osvojením se nově rozumí přijetí cizí osoby za vlastní, a jeho předpokladem je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem a dítětem. Je nutné zdůraznit, že rozhodující nejsou potřeby potenciálních adoptivních rodičů, ale právě zájem a potřeby dítěte. Osvojitel nabývá vůči dítěti všechna práva a povinnosti rodiče. Osvojit lze jak dítě nezletilé, které nenabýlo plné svéprávnosti, tak nově i osobu zletilou.

Kdo se může stát osvojitelem?

Osvojitelem se může stát pouze osoba zletilá a svéprávná, která svými osobnostními vlastnostmi a způsobem života zaručuje, že pro osvojované dítě bude dobrým rodičem. Preferuje se model úplné rodiny. Osvojiteli se mohou stát manželé, jeden z manželů, výjimečně i jiná osoba. Společné osvojení druhem a družkou není možné. Stejně je tomu

i u párů stejného pohlaví, ať už žijících ve volném svazku či v registrovaném partnerství. Osvojuje-li osoba, která je sama již rodičem, musí soud posoudit, není-li osvojení v rozporu se zájmy dětí v rodině již vyrůstajících.

Roli hraje také věk osvojitelů. Věkový rozdíl mezi osvojitelem a dítětem by měl odpovídat rozdílu obvyklému mezi dětmi a rodiči a neměl by být menší než šestnáct let. Horní hranici věkového rozdílu zákon nestanovuje.

Zdravotní stav osvojitele nesmí omezovat či snižovat výchovné a pečovatelské předpoklady. Osvojení je zakázáno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. (Novotná, 2014, s. 2)

Souhlas rodičů s osvojením dítěte

K osvojení dítěte je třeba souhlas jeho rodiče, který se dává osobním prohlášením vůči soudu. Souhlasu rodiče s osvojením je třeba i tehdy, nenabyl-li plné svéprávnosti. Rodič, který nedosáhl šestnácti let věku, nemůže souhlas s osvojením dítěte dát. Matka může dát souhlas nejdříve šest týdnů po porodu, zatímco otec může dát souhlas s osvojením dítěte i dříve, kdykoliv po narození dítěte. Pokud nedojde k osvojení dítěte do šesti let ode dne podpisu souhlasu, pozbude souhlas účinnosti.

Souhlas může rodič odvolat po uplynutí 3 měsíců ode dne, kdy jej učinil před soudem v případě, že,

- dítě nebylo předáno do péče osvojitele před osvojením,
- soud na návrh rodičů rozhodne, že dítě má být vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči.

Uplynutím tříměsíční doby, během které mohou rodiče svůj souhlas odvolat, dochází k pozastavení výkonu jejich práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 809-817)

Ve kterých případech není potřeba souhlasu rodiče s osvojením?

- rodič byl zbaven rodičovské odpovědnosti a současně i práva dát souhlas s osvojením,
- rodič není schopen svou vůli projevit či rozpoznat následky tohoto jednání nebo je ovládnout,
- rodič je neznámého pobytu a nedaří se zjistit, kde se zdržuje.

Souhlas rodiče se také nevyžaduje v případě, že rodič zemřel, nebo rodičovství k dítěti nebylo určeno. Souhlas k osvojení potom dává soudem určený poručník či opatrovník. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 818)

Nezájem rodičů

V případě, že rodič o dítě neprojevuje soustavný opravdový zájem, porušuje své povinnosti, není potom k osvojení dítěte potřeba jeho souhlasu. Jedná se o tzv. zjevný nezájem. Ten musí trvat alespoň tři měsíce od posledního opravdového zájmu. Rodič musí být orgánem sociálně-právní ochrany dětí poučen o možných důsledcích a od tohoto poučení musí uplynout další tři měsíce. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je povinen rodiči poskytnout poradenství a pomoc.

Pokud soud rozhodne, že k osvojení dítěte není potřeba souhlasu rodiče, je k osvojení potřeba souhlasu opatrovníka. Ten ho nedá dříve, než zjistí, má-li dítě příbuzné, kteří mají zájem o něj pečovat. Soud následně dítě svěří do péče příbuzného, pokud je to v zájmu dítěte a je zjevné, že tato osoba je schopna péči o dítě zajistit. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 819-822)

Souhlas dítěte s osvojením

Osobního souhlasu dítěte je třeba, dosáhlo-li osvojované dítě věku dvanácti let. Výjimku tvoří situace, kdy dítě není schopno důsledky souhlasu posoudit. U mladšího dítěte dává souhlas k tomu soudem určený opatrovník. Zpravidla jím bývá jmenován orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dítě může svůj souhlas odvolat až do rozhodnutí soudu o jeho osvojení. (Novotná, 2014, s. 3)

Péče budoucích osvojitelů a péče před osvojením

Ihned po té, kdy oba rodiče dali souhlas s osvojením, je možné dítě předat do péče budoucích osvojitelů. Rodiče mohou souhlasit také s tím, že dítě bude předáno osvojiteli do péče i dříve, ihned jakmile to dovolí jeho zdravotní stav.

Péče o dítě před uplynutím tří měsíců ode dne udělení souhlasu není péčí před osvojením, mluvíme o tzv. péči budoucího osvojitele. O formě této péče rozhoduje soud. Ten, komu bylo dítě předáno do péče, má pouze právo a povinnost o dítě osobně pečovat. Rodičovská práva náleží beze změny biologickým rodičům. Pečující osoba musí být po tuto dobu připravena, dojde-li u rodičů ke změně okolností, jim dítě opět předat.

Po uplynutí tří měsíců ode dne udělení souhlasu rodiče s osvojením, se mu pozastavuje výkon práv a povinností, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti, dítěti je soudem jmenován poručník a dítě může být předáno osvojiteli do péče před osvojením.

Než soud rozhodne o péči před osvojením, provádí šetření o vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele. Zaměřuje se zejména na:

- zdravotní stav osvojitele, jeho osobnost, podmínky jeho bydlení, schopnost péče o dítě, motivaci k osvojení,
- osobnost a zdravotní stav dítěte, prostředí, ze kterého dítě pochází,
- etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte s osvojitele,
- dobu, po kterou dítě bylo v péči osvojitele. (Novotná, 2014, s. 5).

Dítě nelze osvojit

Podá-li osoba, která tvrdí, že je příbuzným dítěte, návrh na svěřeni dítěte do jeho péče, musí se soud zabývat nejprve tímto návrhem a nemůže rozhodnout o osvojení dítěte. Stejně tak platí, že podá-li muž, který tvrdí, že je otcem dítěte, návrh soudu na určení otcovství, nelze o osvojení rozhodnout před rozhodnutím o návrhu na určení otcovství. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 830-831)

Následky osvojení

V důsledku osvojení dítě získává příjmení osvojitelů. Občanský zákoník pamatuje i na situace, kdy starší osvojované dítě nechce své příjmení měnit. Soud proto rozhodne, že osvojenec bude ke svému příjmení připojovat i příjmení osvojitele.

Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající. Povinností osvojitele je nejpozději do zahájení povinné školní docházky informovat dítě o tom, že je osvojeno. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 832-836)

Utajení osvojení

Někdy mohou důvody odchodu dítěte z biologické rodiny budít obavu z jejího dalšího vlivu na vývoj dítěte. Proto může osvojitel či osvojenec navrhnout soudu, aby rozhodl o utajení osvojení před rodinou dítěte. Tuto možnost má i biologický rodič.

Dohled nad osvojením

Osvojitelům je možné v souvislosti s péčí o dítě poskytovat pomoc či poradenství. V odůvodněných případech může soud rozhodnout o stanovení dohledu nad úspěšností osvojení na dobu nezbytně nutnou, kdy zároveň určí délku dohledu.

Zrušení osvojení

Soud může z podstatných důvodů osvojení zrušit. Osvojení však zrušit nelze po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. Zrušením osvojení se obnovuje předchozí příbuzenský poměr. Majetková práva a povinnosti osvojence vzniklé před tím, než bylo osvojení zrušeno, nejsou však dotčeny. Osvojenec může být osvojen znovu. (Novotná, 2014, s. 6)

1.2 Pěstounská péče

Jedná se o další formu náhradní rodinné péče, jejímž prostřednictvím se zajišťuje péče o děti, které se ocitnou v obtížné rodinné situaci. Pěstounská péče má přednost před péčí ústavní.

Na rozdíl od osvojení je pěstounská péče chápána jako dočasný institut, jehož trvání se odvíjí od situace v biologické rodině dítěte. O pěstounské péči rozhodne soud na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodič může požadovat vrácení dítěte zpět do své osobní péče. Rodičům i nadále vůči dítěti zůstává rodičovská odpovědnost s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi. Pěstounská péče nemá vliv na vyživovací povinnost rodičů k dítěti. Soud rodičům stanoví výši výživného především s ohledem na jejich možnosti, majetkové poměry a potřeby dítěte. (Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin, 2013, s. 3)

Občanský zákoník nově upravuje svěřeni dítěte do tzv. předpěstounské péče, o kterém rozhoduje soud. Stanoví délku této péče a nad průběhem a úspěšností vykonává dohled. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 963)

Děti umístované do pěstounské péče jsou ty, které nejsou právně volné, děti s rizikovou anamnézou, nejistou prognózou, děti s různým druhem postižení, děti starší či sourozenecké skupiny.

Práva a povinnosti pěstounů

Práva a povinnosti rodičů vykonává pěstoun jen v běžných věcech dítěte, k výkonu mimořádných záležitostí žádá souhlas rodičů. Pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu. Pěstoun má povinnost poskytovat rodiči informace o dítěti, udržovat a prohlubovat sounáležitost dítěte s rodičem, umožnit rodiči s dítětem pravidelný kontakt. Pěstoun tedy není zákonným zástupcem dítěte a vůči dítěti nemá vyživovací povinnost. Pokud dojde ke změně poměrů nebo k neshodě mezi rodiči a pěstouny v podstatných záležitostech týkajících se dítěte, může rodič, dítě či pěstoun soudu navrhnout změnu práv a povinností nebo i zrušení pěstounské péče. (Novotná, 2014, s. 3)

Délka pěstounské péče

Trvá po dobu, po kterou rodiče nemohou o dítě osobně pečovat. Zaniká zletilostí či plnou svéprávností dítěte. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 970)

Kdo se může stát pěstounem

Pěstounem se může stát pouze osoba, která má na území České republiky trvalé bydliště. Se svěřením dítěte do péče musí souhlasit a skýtat záruky, že bude o dítě řádně pečováno. Podmínka bydliště je důležitá právě proto, že biologičtí rodiče jsou s dětmi právně nadále spojeni, mají možnost se s ním stýkat a možný je i návrat dítěte do původní rodiny.

Do pěstounské péče je možné svěřit dítě manželům, či jednomu z manželů se souhlasem toho druhého. Tento druhý manžel se musí podílet na osobní péči o dítě a svému manželovi pomáhat. (Novotná, 2014, s. 4)

Do příloh jsem vložila „Abecedu pěstounství“, kterou vydala o.p.s. Rodina u nás. Neotřelou, možno říci zábavou formou, jsou v ní stručně vyjmenovány zásady přístupu pěstounů k přijatému dítěti a specifika jeho adaptace na nové rodinné prostředí.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, o pěstunech hovoří jako **o osobách pečujících**.

1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Od 1. června 2006 byla právní úprava pěstounské péče doplněna o novou speciální úpravu umožňující krátkodobou pěstounskou péči, o tzv. pěstounskou péči na přechodnou dobu. Jedná se o individuální formu péče, která by měla být dětem poskytována po určitou dobu v domácnostech pěstounů tak, aby nemusely trávit čas v ústavním prostředí.

O svěřením dítěte rozhoduje výhradně soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se *„o situace, kdy rodiče dítěte, nemohou nebo nejsou po určitou dobu schopni o dítě kvalitně pečovat a vychovávat ho, dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat a dobu do nabytí*

právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.“ (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 27)

„Specifickými znaky této formy péče jsou tedy umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů, prvotní účast a spolupráce s biologickou rodinou a zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 54)

Tato forma péče se tedy využívá pro děti, které musí dočasně pobývat mimo vlastní rodinu. Dítě, které je již schopno, vzhledem ke své rozumové vyspělosti, posoudit rozsah a význam rozhodnutí o svém přechodu do pěstounské péče na přechodnou dobu, musí být na tuto situaci důkladně připraveno. Výjimkou jsou samozřejmě případy dětí, které se pěstounům na přechodnou dobu svěřují ihned po narození do doby, než mohou přejít do péče před osvojením či do péče budoucích osvojitelů.

Soud je povinen každé tři měsíce přezkoumávat, zda důvody pro pobyt dítěte trvají. Tato forma péče může trvat nejdéle jeden rok. (zákon č. 359/1999 b., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 27a)

Pěstouni na přechodnou dobu procházejí velmi náročným procesem odborného posuzování. Musí být totiž schopni komunikovat a spolupracovat s biologickou rodinou, podílet se na vytváření takových podmínek, které umožní návrat dítěte do rodiny. Měli by být schopni zvládat velkou psychickou zátěž spojenou s krátkodobostí péče o dítě.

Ministerstvo práce a sociálních věcí proto sepsalo seznam kritérií, které by měl každý zájemce o tuto formu náhradní rodinné péče, splňovat. Jedná se o tato kritéria:

Rodinná situace - pěstoun by měl minimálně 5 let žít ve stabilním partnerském či manželském svazku a zpravidla nebyt více jak 1x rozveden. Děti žijící v rodině pěstouna by měly být ve věku 8-10 let, aby psychicky zvládly pochopit smysl péče, neměly by mít závažnější výchovné problémy, chronické potíže či být jinak traumatizovány. Dále by od příchodu posledního dítěte do rodiny, ať už se jedná o osvojení, klasickou pěstounskou péči či narození vlastního dítěte, měla uplynout dostatečná doba, minimálně 2-3 roky. V rodině by také v současné době neměly vyrůstat více jak 3 děti.

Životní zabezpečení a bydlení - bytové podmínky pěstounů musí umožnit vytvoření dostatečného životního prostoru, soukromí a zázemí pro přijímané dítě. Aktuální finanční a materiální situace pěstounů by měla být bez zadlužení či nařízené exekuce a bez vážných existenčních problémů.

Osobnostní charakteristiky a zdravotní stav – věk pěstounů by se měl pohybovat v rozmezí 28-65 let, mělo by se jednat o osoby rodičovsky zkušené, s přiměřenými výchovnými a rodičovskými postoji a názory, trestně bezúhonné, bez závislostí v anamnéze, schopné spolupracovat s dalšími odborníky, bez psychické patologie, osobnostně vyzrálé, trpělivé, vhodně motivované, připravené předat dítě či děti dál – zpět biologickým rodičům nebo do náhradních rodin.

Podpůrná síť- pěstouni mají mít oporu ve svých příbuzných či známých. Důležitá je dostupnost, dostatečné množství a pokud možno bohaté spektrum podpůrných a odborných služeb v blízkosti jejich bydliště. (Informace MPSV o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu, MPSV, 14. 03. 2013)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, o pěstounech na přechodnou dobu hovoří jako **o osobách v evidenci**.

Práva a povinnosti pěstounů

Práva a povinnosti osob pečujících (klasických pěstounů) a osob v evidenci (pěstounů na přechodnou dobu) jsou upraveny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Protože je každé dítě a každá pěstounská rodina jiná, je nutné konkretizovat pomoc a podporu, která jim má být poskytnuta. I když je dítě svěřeno do pěstounské péče či umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu, zůstává stále pod ochranou státu, proto je nutné zajistit systém doprovázení, podpory a následného vzdělávání pěstounů klasických i přechodných a také sledování výkonu pěstounské péče.

Jedná se o:

A) Právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě.

Tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké, při narození dítěte nebo při vyřizování nezbytných osobních záležitostí.

Krátkodobou péčí potom mohou poskytovat např. osoby blízké rodině, komunitní a mateřská centra, jiné pěstounské rodiny, dobrovolníci, pracovníci subjektu, se kterým je uzavřena dohoda, mateřská školka či jiné obdobné zařízení.

B) Právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let.

Tímto se pěstounům umožňuje odpočinout si od náročné péče o děti, které mají často velmi komplexní specifické potřeby.

Tato forma péče uvedena pod body 1 a 2 bývá rovněž nazývána péčí respitní.

C) Právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců.

Příklady odborných služeb - supervize, psychologické poradenství či psychoterapie, právní poradenství související s péčí o svěřené děti, sociální služby, zdravotní poradenství a podobně.

D) Právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě.

Jde zejména o získávání nových informací a schopností v oblasti péče o dítě, znalostí a dovedností při péči o specifické skupiny dětí, zejména jiného etnika, se zdravotním postižením, sourozeneckých skupin, dětí týraných, zneužívaných či zanedbávaných. Pěstounům je poskytována pomoc při přípravě dětí v souvislosti s jejich osamostatňováním, zletilostí nebo odchodem z náhradní péče, návratem do původní rodiny, především s ohledem na věk dítěte a jeho vývojové a sociální potřeby.

E) Právo na pomoc při udržování, rozvíjení a prohlubování sounáležitosti dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a při realizaci styku rodičů s dítětem v pěstounské péči, včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem.

F) Povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě.

Rozsah povinného vzdělávání je minimálně 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. Vzdělávání by mělo mít konkrétní přínos pro pěstouny.

G) Povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče.

H) Povinnost v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem, pokud soud nestanovil jinak. (Informace MPSV k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., k 21. 12. 2012, MPSV, 2012)

Dohoda o výkonu pěstounské péče

Primární povinností navrhnout obsah dohody a její uzavření s pěstounem spočívá na orgánu sociálně-právní ochrany dětí, v jehož obvodu má pěstoun trvalé bydliště. Při jejím uzavírání se přihlíží k individuálním potřebám dítěte a pěstounů. Pěstoun má právo dohodu uzavřít i s jinými subjekty, jako je např. obecní úřad, krajský úřad, pověřená osoba. K tomu potřebuje souhlas orgánu sociálně-právní ochrany dětí příslušného podle místa trvalého bydliště. Změny dohody jsou možné, jejich potřeba může vyplynout ze situace v rodině. Dohoda o výkonu pěstounské péče zaniká dnem, kdy skončí pěstounská péče (nejpozději tedy dnem zletilosti posledního svěřeného dítěte) nebo dnem vyřazení pěstouna na přechodnou dobu z evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Dohodu je možné vypovědět – ze strany pěstounů tak lze učinit kdykoliv a bez udání důvodu. Obecní úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad nebo pověřená osoba mohou vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče jen pro závažné nebo opakované porušování povinností, ke kterým se pěstoun zavázal v dohodě o výkonu pěstounské péče, např. pro opakované maření sledování naplňování dohody o výkonu

pěstounské péče, nebo pro odmítnutí přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu bez závažného důvodu na straně osoby v evidenci.

1.4 Další formy náhradní rodinné péče

A) Svěření dítěte do péče jiné osoby

Ve chvíli, kdy o dítě nemůže pečovat rodič ani jeho poručník, svěří soud dítě do péče jiné osoby, kterou nazýváme pečující osobou. Toto svěření však musí být v zájmu dítěte. Pečující osoba má vůči dítěti podobná práva a povinnosti jako pěstoun, jejich rozsah stanovuje soud. Při výběru vhodné osoby mají přednost příbuzní či blízcí dítěti. Ten, kdo chce být osobou pečující, musí mít trvalý pobyt na území České republiky a souhlasit se svěřením dítěte do osobní péče. Nový občanský zákoník upravuje právo pečující osoby vymáhat výživné stanovené rodičům na dítě, a také právo hospodařit s výživným pro dítě v jeho zájmu a podle jeho potřeb.

Rodičům zůstává rodičovská odpovědnost a jsou stále zákonnými zástupci dítěte. Stále mají vůči dítěti zachovanou vyživovací povinnost. Z toho vyplývá jeden zásadní moment, v případě, že rodičům nebo ostatním příbuzným výživné nelze stanovit, dítě nemůže být do tohoto typu péče svěřeno. (Novotná, 2014, s. 5)

B) Poručenství

Poručník je namísto rodičů zákonným zástupcem dítěte, vůči dítěti tak má všechna práva a povinnosti rodiče. Nemá však k dítěti vyživovací povinnost, naopak má nárok na hmotné zabezpečení jako pěstoun. Jeho povinností je dítě vychovávat, zastupovat, spravovat jeho majetek místo rodičů. Nemusí však o dítě osobně pečovat.

Kdy a v jakých situacích soud dítěti jmenuje poručníka?

Jestliže ani jeden z rodičů nemůže vykonávat vůči dítěti rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, do doby než je dítěti stanoven poručník, vykonává tuto funkci jako veřejný poručník orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Soud dítěti jmenuje poručníka ihned poté, kdy zjistí, že poručník zemřel, ztratil schopnost nebo způsobilost poručenství vykonávat, je funkce zproštěn, z funkce odvolán a jiná osoba nebyla do funkce poručníka jmenovaná. V těchto situacích jmenuje soud do funkce poručníka opět orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Kdo může být poručníkem?

Poručníkem lze jmenovat pouze plně svéprávnou osobu, která způsobem života zaručuje, že funkci poručníka bude vykonávat řádně. Do této funkce mohou být jmenovány i dvě osoby.

Určena jim bývá osoba, kterou navrhli rodiče, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Přednost mají osoby dítěti blízké či příbuzné. Rodič naopak také může určitou osobu z poručenství vyloučit. Také sama osoba, kterou soud poručníkem určil, může funkci odmítnout. Poručník se své funkce ujímá dnem jmenování. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 930-933)

Jaká jsou práva a povinnosti poručníka?

V podstatných věcech musí poručník žádat o souhlas soud, není ale závislý na vůli biologických rodičů dítěte.

Jeho povinností je jednou za rok předkládat soudu zprávy o dítěti, jeho vývoji a prospívání. Má povinnost pečovat o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový i mravní vývoj, chránit ho, zajišťovat jeho výchovu a vzdělání, zastupovat a spravovat jeho jmění.

Pokud se jedná o majetkovou oblast, musí poručník po svém jmenování předložit soudu do 90 dnů soupis majetku dítěte a do 6 měsíců od skončení funkce jeho závěrečné vyúčtování. (Novotná, 2014, s. 5)

Kdy poručenství končí?

V případě, že jeden z rodičů nabude rodičovské odpovědnosti, dítě dosáhne svéprávnosti, nebo je osvojeno, smrtí poručníka či dítěte, rozhodnutím soudu o zproštění poručníka jeho funkce, odvoláním poručníka.

Po skončení výkonu funkce poručník do 6 měsíců předloží soudu závěrečnou zprávu o výkonu funkce, jejíž součástí je i závěrečný účet správy jmění dítěte. (zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník, § 935-938)

2 Odborné posouzení žadatelů

2.1 Legislativní zakotvení

Krajský úřad vede evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči, posuzuje jejich vhodnost a rozhoduje o jejich zařazení či nezařazení do této evidence. Krajský úřad zařazuje žadatele do evidence po odborném posouzení, které provádí v souladu s ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 27.

Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče podle tohoto ustanovení zákona zahrnuje vyhodnocení celé řady skutečností zjišťovaných o žadatelích již od momentu podání žádosti. Jedná se především o:

- posouzení žadatele,
- zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu,
- vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,
- posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,
- zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost. Za bezúhonného se pro tyto účely nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte,
- u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 27)

U žadatelů o náhradní rodinnou péči se posuzuje charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k podání žádosti, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, sociální prostředí, kvalita bydlení a vedení domácnosti, etnické, náboženské a kulturní charakteristiky žadatele.

Posouzení představuje komplexní odborné vyjádření ke každé jednotlivé žádosti a je důležitým podkladem pro samotné zprostředkování náhradní rodinné péče. Podklady pro posouzení se získávají na základě osobního jednání žadatele s pracovníky krajského úřadu a také z údajů získaných ze spisové dokumentace žadatele.

Posouzení provádí krajský úřad před zařazením do evidence, kterou vede, a to do 30 dnů ode dne zjištění všech skutečností, které potřebuje k rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatele do evidence.

2.2 Odborné podklady pro posouzení

V žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče podané obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností žadatel uvede údaje a přiloží další doklady potřebné k dalšímu vedení spisové dokumentace a k provedení odborného posouzení.

Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně–právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se jedná o samotnou žádost, která obsahuje osobní údaje žadatelů, jména, příjmení, data narození, místa trvalého pobytu, rodinný stav, vzdělání, zaměstnání, zkušenosti s péčí o děti, zdravotní stav, délku manželství, bytové poměry, finanční situaci, představy o přijímaném dítěti.

Dále se předkládá doklad o státním občanství České republiky nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo povolení o nepřetržitém přechodném pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů. Jde – li o občana Evropské unie, je možné po žadateli rovněž požadovat předložení jiného dokladu, na základě kterého lze prokázat, že se zde minimálně po tuto dobu (365 dnů) zdržoval.

Dalším z pokladů pro odborné posouzení žadatelů o náhradní rodinnou péči je opis z evidence rejstříku trestů, doklad obdobný opisu z evidence rejstříku trestů vydaný ve státech, ve kterých se žadatel zdržoval nepřetržitě déle než 3 měsíce v době od dovršení 15. roku věku.

Nutné je rovněž dodat údaje o ekonomických a sociálních poměrech žadatelů a zprávu o jejich zdravotním stavu.

Vyžaduje se rovněž písemné vyjádření žadatele, zda souhlasí s tím, aby byl po uplynutí 3 let od zařazení do evidence vhodných žadatelů zařazen rovněž do evidence Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny, či zda žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny.

Žadatelé o náhradní rodinnou péči jsou ke své žádosti rovněž povinni připojit písemný souhlas, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující náhradní rodinnou péči je oprávněn zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování. Jedná se zejména o zjišťování, zda způsobem svého života bude žadatel vytvářet pro dítě vhodné výchovné a pečovatelské prostředí, a dále kdykoli zjistit, zda nedošlo ke změně zjištěných skutečností uvedených ve spise.

Dalším požadovaným písemným vyjádřením žadatelů je písemný souhlas s účastí na přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

Vyžaduje se také písemné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti.

V případě žadatelů, kterým již bylo v minulosti svěřeno do pěstounské péče dítě nebo děti, se přikládá vyjádření subjektu, se kterým mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 21)

Z uvedených podkladů pro odborné posouzení patří ke stěžejním vyjádření pověřeného sociálního pracovníka obecního úřadu obce s rozšířenou působností, vyjádření posudkového lékaře krajského úřadu o zdravotním stavu žadatele a vyjádření psychologa krajského úřadu k osobnostním a výchovným předpokladům žadatelů.

Vyjádření sociálního pracovníka

Zprávu o sociálních poměrech žadatelů o náhradní rodinnou péči zpracovává sociální pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností na základě šetření provedeného v místě bydliště žadatele. Tuto návštěvu si sociální pracovník se žadateli domlouvá předem. Zaměřuje se především na rodinnou anamnézu žadatele a na charakteristiku vztahů v jeho původní rodině. Při svém šetření zaznamenává a vyhodnocuje, v jaké rodině žadatel vyrůstal, jaké byly vztahy mezi rodiči a kvalitu kontaktů žadatele se členy primární rodiny. Dále jsou posuzovány vzhledové charakteristiky žadatele, jeho volnočasové aktivity, nadání, předpoklady. Žadatelů se také rovněž dotazuje na jejich profesní orientaci a s ní související vzdělání (pracovní pozice, možnost seberealizace v zaměstnání). Jednou z důležitých součástí sociálního šetření je zhodnocení bytových podmínek (charakteristika bytu, jeho stav, lokalita bydlení, čistota a pořádek v bytě). Zaměřuje se rovněž na získání informací o manželství žadatelů – pořadí manželství, okolnosti seznámení, délku známosti před sňatkem a délku trvání manželství, počet společných dětí, kontakt s dětmi z případných předchozích vztahů. V závěru by měly být stručně uvedeny poznatky z vlastního pozorování sociálního pracovníka, následovat by mělo shrnutí předpokladů žadatelů k přijetí dítěte, tedy jednoznačné, srozumitelné a výstižné stanovisko sociálního pracovníka, zda zařazení žadatelů do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli či pěstouny po sociální stránce doporučuje.

Vyjádření psychologa

Úkolem psychologa vykonávajícího pro krajský úřad posouzení psychických předpokladů žadatelů je zejména popsat a zhodnotit charakteristiky osobnosti žadatelů, a na základě toho se vyjádřit, zda z hlediska duševního stavu a psychických předpokladů žadatele nic nebrání tomu, aby převzal dítě do péče a kvalitně vykonával náhradní rodinnou péči. Kromě charakteristik osobnosti dále mapuje motivaci žadatelů k přijetí dítěte, stabilitu jejich manželského svazku, a jejich výchovné a pečovatelské předpoklady. Zajímá se rovněž o zjištění představ žadatelů o dítěti, jejich nároků a očekávání ohledně dítěte, zhodnocuje míru zpracování jejich dosavadní neplodnosti. V rámci tohoto diagnostického procesu zároveň usiluje o zaznamenání a vyloučení rizikových faktorů na straně žadatelů.

Žadatelům se v této souvislosti sděluje: *„Budete pozváni k psychologickému posouzení, v němž budou shrnuty zkušenosti Vašeho života, dětství, manželství, jeho stabilita, Vaše*

vlastnosti, rodičovské postoje, důvody, které Vás vedou k přijetí opuštěného dítěte, a podobně.“ (Bubleová, 2002, s. 23)

Psychologické vyšetření bývá rozděleno na několik částí. Jeho cílem je tedy odborné zhodnocení předpokladů žadatelů pro výkon náhradní rodinné péče a posouzení, pro jaké dítě jsou z hlediska nároků a potřeb ti nejvhodnější. Obvyklý časový rozsah psychologického vyšetření bývá celkem 8 – 10 hodin. (Gabriel, Novák, 2008, s. 98)

Při vypracování závěrů a doporučení ze svého vyšetření psycholog krajského úřadu zároveň přihlíží k výstupům z přípravy žadatelů k přijetí dítěte do rodiny. Tato zpráva z přípravy mimo jiné zhodnocuje míru znalostí a informovanosti žadatelů o problematice náhradní rodinné péče.

Vyjádření posudkového lékaře

Posouzení zdravotního stavu provádí posudkový lékař krajského úřadu, který je oprávněn se souhlasem žadatelů zjišťovat všechny potřebné údaje o jejich zdravotním stavu a v případě potřeby si vyžádat jejich kompletní zdravotní dokumentaci. Účelem posouzení zdravotního stavu žadatelů je zjistit, zda duševní, smyslový a tělesný stav žadatele nebrání dlouhodobé, soustavné a řádné péči a výchově přijatého dítěte. Toto posouzení zdravotního stavu by mělo být prováděno se zaměřením na každého jednotlivého žadatele individuálně. Při posouzení tedy nelze vycházet z jednotlivých diagnóz jako takových, ale ze specifického dopadu konkrétního onemocnění na konkrétního žadatele a jeho dlouhodobé pečovatelské a vychovatelské schopnosti. (Čevela, Čevelová et al., 2010, s. 87)

Zprávy odborných lékařů, které jsou podkladem pro zhodnocení zdravotního stavu žadatelů, mají obsahovat údaje o chorobách, pro které se žadatel léčí, o způsobu jejich dosavadní léčby a prognóze dalšího vývoje. U žadatele, který se v posledních 5 letech léčil na psychiatrii, je požadováno aktuální psychiatrické vyšetření. Žádná z lékařských zpráv by neměla být starší 6 měsíců. (Čevela, Čevelová et al., 2010, s. 88) Posudkový lékař si prostuduje přiložené lékařské zprávy (které jsou doloženy do spisové dokumentace žadatele) a vyhotoví své stanovisko.

Výstupem lékařského posouzení zdravotního stavu žadatelů je potom celkové zhodnocení a jednoznačný závěr posudkového lékaře, zda z lékařského hlediska doporučuje zařazení žadatele do evidence či ne. V případě, že zdravotní stav žadatelů neovlivňuje a nesnižuje jejich pečovatelské a výchovné schopnosti, vydá doporučující stanovisko. V opačném případě si může vyžádat další doplňující podklady a lékařské zprávy potřebné k objektivnímu posouzení. (Nožířová, 2012, s. 59) Vychází zejména z lékařských zpráv a posudků vypracovaných registrujícími praktickými lékaři pro dospělé a odbornými lékaři, kteří mají žadatele ve své léčebné a dispenzární péči.

Obecné důvody pro nedoporučení zařazení žadatele do evidence lze stručně shrnout tak, že se musí jednat o osoby, které:

- „mají z důvodu svého nepříznivého zdravotního stavu podstatně omezenou psychickou a fyzickou výkonnost, soběstačnost, pohyblivost a schopnost orientace či komunikace, čímž jsou podstatně omezeny jejich výchovné a pečovatelské schopnosti, především ve vztahu k soustavné a dlouhodobé péči o dítě,
- by svým onemocněním ohrožovaly nebo mohly ohrožovat zdravý vývoj dítěte, např. bacilonosiči, alkoholici, toxikomani,
- by nedostatkem výchovných schopností, charakterovými vadami a poruchami sociability a adaptace ohrožovaly harmonický vývoj dítěte – osoby sociálně a společensky problematické, osoby se sníženými duševními schopnostmi aj.“

(Čevela, Čevelová et al., 2010, s. 88)

2.3 Průběh posouzení žadatelů a následné zprostředkování náhradní rodinné péče

Odborné posouzení žadatelů o náhradní rodinnou péči je v podstatě součástí celého procesu zprostředkování. Proces zprostředkování začíná prakticky při podání žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče žadateli na příslušném obecním úřadě s rozšířenou působností.

Žádost se podává na místně příslušném obecním úřadě obce s rozšířenou působností podle trvalého bydliště žadatelů. Žádost může podat občan České republiky či cizinec, který má

na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo zde přechodně pobývá po dobu nejméně 365 dnů.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností následně založí spisovou dokumentaci žadatele, která obsahuje podklady, které blíže specifikují v kapitole 2.2. Po jejím zkompletování zašle její kopii neprodleně krajskému úřadu, který vede evidenci žadatelů, posuzuje vhodnost žadatelů a rozhoduje o zařazení žadatele o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče na základě odborného posouzení.

Po obdržení spisové dokumentace žadatelů krajský úřad provede posouzení zdravotního stavu žadatelů posudkovým lékařem a zajistí jim absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

„Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu.“ (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 11)

Přípravu žadatelů může zajišťovat přímo krajský úřad, případně může tuto činnost delegovat na jiné subjekty, v praxi na nestátní neziskové organizace, které musí mít k této činnosti vydáno pověření (pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí). V rámci České republiky existuje několik takových organizací. Náklady spojené s kurzy přípravy jsou hrazeny jednotlivými krajskými úřady. Součástí příprav je i příprava dětí žijících v rodině žadatelů, je prováděna přiměřeně jejich věku a rozumovým schopnostem, a to v nezbytném rozsahu. Před zahájením přípravy by měly být lektorům krajským úřadem předány stručné základní informace o jednotlivých žadatelích, nejlépe písemnou formou. Výstup z přípravy pak mj. obsahuje také stručné písemné zhodnocení výsledků u jednotlivých žadatelů (párů) a závěrečné doporučení pro následné odborné posouzení krajským úřadem.

Po jejím ukončení následuje psychologické vyšetření. Bližší popis a obsah posouzení zdravotního stavu žadatelů i jejich psychologického posouzení jsem uvedla v předchozí kapitole.

Jakmile jsou k dispozici všechny potřebné podklady, krajský úřad provede odborné posouzení, v rámci kterého zhodnotí všechny dostupné a zákonem vyžadované podklady. Následně v rámci správního řízení vydá rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence vhodných žadatelů dle požadované formy náhradní rodinné péče. V případě, že žadatelé se s výrokem uvedeným v rozhodnutí neztotožňují, mohou v zákonné lhůtě 15 dnů ode dne převzetí tohoto rozhodnutí podat k nadřízenému orgánu, kterým je Ministerstvo práce a sociálních věcí, odvolání. Jedná se o řádný opravný prostředek.

Důležité je zdůraznit zásadu, že se nehledá dítě pro žadatele, ale naopak, ti nejvhodnější rodiče pro dítě – na tuto zásadu jsou žadatelé během procesu odborného posouzení a přípravy na přijetí dítěte opakovaně upozorněni.

Rodina musí být připravena přijmout dítě se všemi jeho radostmi i starostmi, přednostmi i riziky ve vývoji, s jeho minulostí, i anamnézou. Výběr konkrétní rodiny pro konkrétní dítě závisí na představě, požadavcích a odborném posouzení žadatelů. Jedná se o velice důležité a závažné rozhodnutí, kterého se účastní pracovníci příslušného krajského úřadu zabývající se náhradní rodinnou péčí i další odborníci z různých profesí. Jejich úkolem je konkrétnímu dítěti doporučit tu nejvhodnější rodinu.

Tato rodina je následně vyzvána k seznámení se s dokumentací dítěte. Vybraným žadatelům jsou sděleny veškeré informace týkající se dítěte a jeho rodiny, zdravotního stavu, psychomotorického vývoje i jeho sociálně-právní situace. Žadatelé si následně mohou promyslet, zda budou chtít s dítětem navázat kontakt. V případě, že ano, mají 30 dnů na to, aby podali k soudu návrh na svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, před osvojením či do předpěstounské péče.

3 Příprava k přijetí dítěte do rodiny

3.1 Vymezení pojmu, obsah a cíle přípravy

Příprava fyzických osob vhodných přijmout dítě do osvojení či pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny se poprvé objevila v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochrany dětí, ve znění pozdějších předpisů s účinností od 01.04.2000 jako nová forma poradenské činnosti.

Přípravu nejprve zajišťovaly obecní úřady obcí s rozšířenou působností, nyní jsou touto povinností pověřeny krajské úřady, které mohou realizaci běhů příprav pověřit i jiné organizace, které mají pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí k provádění příprav žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

Přípravy žadatelů mají podstatný vliv na představy žadatelů o systému náhradní rodinné péče a mohou jim předat potřebné dovednosti a znalosti, které budou potřebovat při přijetí dítěte do rodiny a při péči o dítě. Tato činnost je velmi potřebná a jejím smyslem je tedy připravit budoucí náhradní rodiče na jejich poslání dát domov dětem, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.

„Posláním přípravného kurzu je poskytnut vám, budoucím osvojitelům a pěstounům, potřebný základ vědomostí o specifických otázkách náhradní rodinné péče, zprostředkovat vám reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících mimo vlastní rodinu a umožnit náhled na vlastní předpoklady pro přijetí dítěte. V rámci kurzu máte příležitost setkat se jednak s odborníky a hovořit s nimi o tom, co vás zajímá, a také s dalšími pěstouny a osvojiteli, kteří vám sdělí své vlastní zkušenosti a mohou zodpovědět i vaše dotazy.“
(Bubleová, 2002, s. 24)

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo metodické doporučení č. 7/2009 týkající se odborného posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče a v něm stanovilo cíle příprav, kterými jsou „*poskytnout přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče, umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem dítěte do náhradní rodinné péče a také získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.*“ (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009)

V tomto doporučení jsou také stanoveny principy příprav:

- přípravy vedou multidisciplinární týmy odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče – psychologové, lékaři, sociální pracovníci, právníci, osoby, které mají již děti svěřeny do náhradní rodinné péče,
- části přípravy by se měl zúčastňovat také sociální pracovník dle trvalého pobytu žadatele a psycholog, který provádí odborné posouzení žadatele, a který posuzuje vhodnost či nevhodnost žadatele pro zařazení do evidence,
- přípravy se účastní i děti vyrůstající v rodině žadatele,
- doporučeno je realizovat jeden běh příprav pro 10 párů, či maximálně 20 osob,
- přípravy mají probíhat ve skupinách, jejich součástí bývají i individuální konzultace. (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009)

Některé organizace, které přípravu zajišťují, kombinují jednodenní setkání a víkendová setkání. Jednodenní jsou především vzdělávacího charakteru, víkendová se potom soustřeďují především na zážitkově orientované programy. (Rotreklová, Wesselá et al., 2002, s. 17) Víkendová setkání se realizují v okolí krajského města.

Individuální forma příprav je zaměřena především na sebezpoznání žadatelů v oblasti motivace k náhradní rodinné péči, fungování rodinného systému, mapování sociálních kontaktů, očekávání od přijatého dítěte.

Skupinová forma spočívá potom v osvojení znalostí a dovedností v oblasti náhradní rodinné péče, právní úpravy náhradní rodinné péče, vývoje a specifických potřeb dítěte v náhradní rodinné péči, práv dítěte na udržování a rozvoj rodinných vazeb, práv a povinností rodičů dítěte, práv a povinností pěstounů.

(Metodické doporučení MPSV č. 7/2009, 2009)

Příprava je vyjma ubytování a stravování žadatelů poskytována zdarma obvykle ve školicích střediscích, penzionech apod.

Propojení individuální a skupinové formy přípravy také umožňuje pracovat se žadateli mnohem intenzivněji. Je tak mnohem více prostoru pro poznání osobnosti žadatelů, jejich schopností, dovedností a předpokladů pro úspěšné porozumění potřebám dítěte. Práce ve skupině žadatelům přináší možnost porovnání vlastních názorů a představ s ostatními účastníky přípravy. Při individuálním pohovoru se zase žadatelé mohou ptát na otázky, které se např. bojí ve skupině otevřít či řešit.

Lektory přípravy jsou nejčastěji sociální pracovník, psycholog, lékař, speciální pedagog a další odborníci z příbuzných oborů. Každý z lektorů by měl mít bohaté zkušenosti v oblasti náhradní rodinné péče a v oblasti péče o děti, které vyrůstají mimo vlastní rodinu. (Vávrová, Pokorná et al., 2012, s. 13)

Osvědčilo se, když lektory jsou odborníci, kteří k účastníkům přípravy nemají žádné rozhodovací kompetence. Tím se vytváří bezpečné prostředí, ve kterém mohou všichni zúčastnění otevřeně a bez ostychu hovořit. Účelem je zajistit možnost vzájemného setkání v neformálním, důvěryhodném, neutrálním a neúředním prostředí.

(Rotreklová, Wesselá et al., 2002, s. 15)

Obsah přípravy souvisí s její formou, stanovenými cíli, složením skupiny účastníků přípravy, zda se jedná o žadatele o osvojení, pěstounskou péči či pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se v jednotlivých krajích České republiky liší v závislosti na realizátoru přípravy, jeho zkušenosti a praxi v oblasti náhradní rodinné péče.

3.2 Specifika přípravy budoucích osvojitelů

S určitým zjednodušením bychom mohli říct, že o osvojení ve většině případů žádají především ti žadatelé, jejichž rodičovské potřeby nejsou naplněny z důvodů neplodnosti.

Příprava pro budoucí osvojitele je určena především bezdětným pářům, kteří si chtějí přijetím dítěte nahradit vlastní rodičovství, a kteří by tudíž nejraději přijali do péče dítě kojeneckého či batolecího věku, většinového etnika, bez výrazných zdravotních problémů, s dobrou perspektivou dalšího vývoje.

„Hlavním smyslem přípravy pro osvojitele je vyrovnat se s vlastní bezdětností, s tím, že přijaté dítě, je a vždy bude biologicky cizí, i když biologičtí rodiče ztratili práva a povinnosti k dítěti, obvykle někde existují a je třeba se s nimi vyrovnat. Je to především práce na sobě, na pochopení, na plném přijetí situace bezdětnosti.“
(Rotreklová, Wesselá et al., 2002, s. 6)

Časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení činí nejméně 48 hodin.

Ministerstvo práce a sociálních věcí stanovilo základní tematické okruhy příprav. Ty by měly být zaměřeny především na sebezpoznání žadatelů, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů, poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči, dále pak na osvojení si další spolupráce s odborníky, na komunikaci s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot, rozvoj schopností a zájmů dítěte, na nezbytnost uspokojování citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a na téma péče o jeho zdraví. V rámci příprav nelze také opomenout téma práce s dětmi žijícími v rodině žadatele. (Metodické doporučení MPSV č.7/2009, 2009)

Jako ukázkový příklad obvyklé obsahové náplně a struktury příprav nám může posloužit program jedné z organizací, která má bohaté zkušenosti ze zajišťování příprav žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, a sice Trialogu, brněnského institutu rozvoje občanské společnosti. Jeho časový rozvrh programu pro osvojitele je zpracován do tří jednodenních setkání a dvou dvoudenních či víkendových setkání.

V rámci prvního setkání, které je jednodenní, účastníci získají především informace o zaměření, cílech a programu přípravy, o současné situaci v náhradní rodinné péči, procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Lektory naopak zajímají očekávání účastníků přípravy, čekají tedy od žadatelů otázky, které by jim měly být v jejím průběhu zodpovězeny.

Východiskem pro úvodní blok je předpoklad, že účastníci mají o problematice náhradní rodinné péče různé informace a je potřeba jim reálně nastínit situaci z pohledu dítěte, jeho potřeb. Cílem tohoto setkání je předat účastníkům informace o tom, jak dojde k tomu, že dítě přijde o vlastní rodinu, kolik takových dětí je, pro které z nich je náhradní rodinná péče nejlepším řešením atd. Část setkání je již věnována i informacím o náhradní rodinné péči, jejich formách, o procesu zprostředkování.

Druhé setkání je víkendové. Jeho obsahem bývá zejména setkání a diskuse s osvojiteli, kteří žadatele seznamují se svými praktickými zkušenostmi s osvojením. Zpravidla hovoří o procesu vlastního rozhodování o přijetí dítěte a zkušenostech s procesem odborného posouzení a zprostředkování náhradní rodinné péče v konkrétním kraji. Probírá se sociálně-právní problematika náhradní rodinné péče, struktura náhradní výchovné péče i péče ústavní. Žadatelé jsou informováni o síti poradenských služeb a získávají základní informace z oblasti vývojové psychologie, informace o psychické deprivaci a subdeprivaci dětí dle koncepce prof. Zdeňka Matějčka. Čas je věnován psychologii rodičovství, reflexi současného partnerského vztahu žadatelů, i reflexi jejich vlastního dětství, výchovného přístupu rodičů, poselství, které si nesou s sebou z primárních rodin.

Následuje třetí setkání, které je opět jednodenní a je zaměřeno především na zdravotní problematiku náhradní rodinné péče. Lektorem tohoto bloku bývá zpravidla lékař – pediatr.

Čtvrté setkání je víkendové. Hosty jsou sociální pracovníci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností dle trvalých pobytů žadatelů. V rámci čtvrtého setkání se řeší zejména problematika přijetí a výchovy dítěte minoritního etnika, co a kdy říci osvojenému dítěti k jeho rodinnému a etnickému původu. Nastolují se a přehrávají modelové situace, ve kterých se mohou žadatelé jako osvojitelé dítěte ocitnout, probírají se úskalí v období dospívání dítěte, kdy nabývá na velkém významu hledání jeho vlastní identity.

Celý kurz je ukončen pátým, jednodenním setkáním. Jeho náplní je rekapitulace poskytnutých informací a rozhovory se žadateli a jejich dětmi (příprava dětí) v rodinách. Hovoří se zejména o případných změnách, úvahách budoucích osvojitelů o tom, jaké dítě by chtěli přijmout. Lektori žadatele stručně seznámí s hodnocením účasti žadatelů na přípravě a doporučením ohledně jejich předpokladů pro realizaci náhradní rodinné péče, které bude následně v písemné formě předáno krajskému úřadu. Žadatelé rovněž v rámci rozhovorů hodnotí průběh a přínos přípravy z jejich hlediska. Orientační schéma harmonogramu příprav budoucích osvojitelů pak vypadá takto: D, V, D, V, D. Zkratka „D“ přitom znamená jednodenní setkání, zkratka „V“ znamená víkendové setkání.

3.3 Specifika přípravy budoucích pěstounů

Pěstouni přijímají děti, které nemohou být osvojeny, děti starší, obvykle s vícero sociálními, výchovnými či zdravotními problémy, případně s jejich prognosticky méně příznivou kombinací.

Příprava pro budoucí pěstouny je určena těm, kteří chtějí přijmout dítě do pěstounské péče, tedy těm, kteří již nějaké dítě vychovávají, či přijímají dítě starší, či s komplikovanou rodinnou či osobní anamnézou. Jde o to, připravit je na možné problémy a odlišnosti dítěte, které jsou způsobeny prostředím, v němž dosud vyrůstalo, ať už to bylo ústavní zařízení či biologická rodina. Také zde hraje významnou roli schopnost vyrovnat se s biologickou

rodinou dítěte a účinně s ní spolupracovat. Nejen na zachování kontaktů a vazeb na biologickou rodinu, ale také, je – li to alespoň trochu možné, připravovat dítě na návrat do původní rodiny.

Pěstouni by měli být připraveni na přijetí dítěte tak, aby byli co nejméně překvapeni a zaskočeni komplikacemi, se kterými se mohou setkat a správně chápali pěstounskou péči z hlediska její funkce a poslání.

Stěžejním bodem přípravy pro budoucí pěstouny je tak opravdové přijetí a zvnitřnění skutečnosti, že dítě má své biologické rodiče, kteří jsou pro něj důležití a pěstouni by měli s rodiči spolupracovat. (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 16)

Časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování pěstounské péče činí nejméně 48 hodin.

Příprava budoucích pěstounů má oproti přípravě budoucích osvojitelů v případě realizace Trialogem Brno poněkud vyšší, než povinný časový rozsah. Příprava osvojitelů zahrnuje u Trialogu celkem 50 vyučovacích hodin, příprava pěstounů pak celkem 55 vyučovacích hodin.

Příprava žadatelů o pěstounskou péči navíc zahrnuje témata týkající se specifických problémů této formy náhradní rodinné péče. Jsou to zejména práva a povinnosti pěstounů, kteří nejsou zákonnými zástupci dítěte. Pěstouni se učí osvojovat si a zlepšovat dovednosti potřebné pro zajištění kvalitní spolupráce a komunikace s biologickou rodinou dítěte, sounáležitosti dítěte s biologickou rodinou. Představují se jim také konkrétní situace s různými projevy v chování dítěte a vysvětluje se jim adekvátní a správné reakce. Schéma přípravy budoucích pěstounů u Trialogu má potom tuto podobu: D, V, D, V, D, D.

Příprava žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu by měla zahrnovat kromě témat obsažených v programu přípravy žadatelů o klasickou pěstounskou péči také témata zahrnující specifika pěstounské péče na přechodnou dobu, ať už jde o charakteristiku a specifika dětí v náhradní rodinné péči, o péči o děti nacházející se ve specifické (krizové)

životní situaci, otázku připravenosti celé rodiny, včetně dětí v rodině již vyrůstajících, ať už jde o děti vlastní, osvojené, umístěné v pěstounské péči, na příchody a odchody dětí.

Časový rozsah přípravy žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu činí nejméně 72 hodin, v případě Trialogu Brno pak činí 75 výukových hodin.

Pěstouni na přechodnou dobu musí mj. počítat se skutečností, že tato forma náhradní rodinné péče je z hlediska nároků kladených na náhradní rodiče formou nejnáročnější, a z toho důvodu také bývá někdy označována jako „profesionální pěstounská péče“. Na pěstouny na přechodnou dobu budou kladeny mnohem větší požadavky než na adoptivní rodiče či klasické pěstouny, u kterých je předpoklad méně dramatických maladaptivních projevů. Pěstouni na přechodnou dobu budou vždy pečovat o děti, které se budou nacházet v rané adaptační fázi po změně rodinného (výchovního) prostředí. Pěstouni se potřebují vcítit do jejich prožívání. Měli by si také uvědomit, že realizace pěstounské péče na přechodnou dobu bude představovat zvýšenou zátěž také pro celou rodinu, zejména pro vlastní či již dříve přijaté děti. Jak uvádějí Vávrová, Pokorná et al.: *„Pěstouni na přechodnou dobu by měli být připraveni na to, že bude třeba ochránit sebe před syndromem vyhoření, a ostatním členům rodiny zajistit dostatek pocitu bezpečí a soukromí.“* (Vávrová, Pokorná et al., 2012, s. 27)

V souvislosti s realizací příprav pracovníci působící v oblasti náhradní rodinné péče často diskutují nad tím, zda mají být přípravy pro osvojitele a pěstouny společné či ne.

Středisko náhradní rodinné péče v Praze provedlo v roce 2010 výzkum, ve kterém se snažilo zmapovat situaci v provádění příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči. Především jaké zkušenosti již s přípravami v jednotlivých krajích jsou, co se osvědčilo, co se neosvědčilo, jakou formu a obsah by přípravy měly mít, včetně otázky co svědčí pro společné přípravy osvojitelů a pěstounů, a co naopak svědčí proti. Dotazováni byli jak žadatelé o náhradní rodinnou péči, tak odborníci.

Argumenty, kterými žadatelé obhajovali svůj názor pro společné konání příprav, byly zejména ty, že žadatelé o osvojení a pěstounskou péči jsou stejní, že se vzájemně obohacují

a svoji roli může hrát i skutečnost, že dát dohromady skupinu samotných pěstounů je problém a trvá.

Argumenty žadatelů proti společnému konání příprav potom byly ty, že osvojitelé a pěstouni jsou jiní, potřebují odlišné informace k úspěšnému vykonávání náhradní rodinné péče, a že obě skupiny vzájemně ruší.

Argumenty odborníků pro společné přípravy zněly tak, že přesto, že se motivace, požadavky a představy osvojitelů a pěstounů liší, žadatelé v počátku potřebují stejné informace, a obě skupiny se navzájem obohacují.

Argumenty odborníků proti společným přípravám - osvojitelé a pěstouni potřebují jiné informace, mají jinou motivaci a navzájem se ruší.

Důvodem pro samostatné běhy příprav pro osvojitele a pěstouny jsou tak zřejmě odlišné cíle příprav. (Konečná, Koubová, 2010, s. 48)

Co se týče zahraničních zkušeností, Ministerstvo práce a sociálních věcí zahájilo v roce 2012 projekt Systémová podpora transformace systému péče o ohrožené rodiny a děti, jehož jedna aktivita se zaměřuje na podporu pěstounské péče a pilotáž systému příprav budoucích náhradních rodičů – PRIDE. Zkratka PRIDE znamená:

Parents Resources for Information Development and Education

= zdroje pro informování, rozvoj a vzdělávání rodičů. Systém byl vytvořen v 80. letech 20. století v USA a následně se rozšířil do států západní Evropy. Přípravy PRIDE vychází z podpory a rozvoje rodičovských kompetencí.

Jedná se konkrétně o následující kompetence:

- chránit děti a starat se o ně,
- naplňovat vývojové potřeby dětí a řešit opožděný vývoj,
- podporovat vztahy mezi dětmi a jejich rodinami,
- vytvářet pro děti bezpečné pečující vztahy na celý život,
- pracovat jako člen profesionálního týmu.

Sezení PRIDE sestávají ze skupinových setkání a z individuálních návštěv v rodinách žadatelů. Ukončeny jsou panelovým setkáním všech účastníků a odborníků. Lektori vedou přípravy ve dvojicích, které tvoří vždy jeden odborník z oblasti náhradní rodinné péče a jeden zkušený náhradní rodič – osvojitel či pěstoun. (Příručka PRIDE, 2009, s. 8)

Na Slovensku provádí přípravu přímo orgán sociálně-právní ochrany dětí či akreditovaný subjekt. Žadatel o osvojení či pěstounskou péči si může sám vybrat subjekt vykonávající přípravu. Příprava se provádí na základě písemné dohody mezi subjektem provádějícím přípravu a žadatelem. Pro účely příprav subjekt zřizuje tým lektorů, z nichž nejméně jeden člen musí mít vysokoškolské vzdělání ve studijním oboru psychologie. Rozsah příprav je minimálně 26 hodin a probíhá jak formou individuální, tak skupinovou. Žadatelé získají informace z oblasti náhradní rodinné péče, vývoje a potřebách dítěte, práv dítěte, především práva na udržování a rozvíjení sourozeneckých vazeb, práv a povinností rodičů.

Po ukončení přípravy provádějící subjekt vypracuje závěrečnou zprávu, se kterou jsou žadatelé seznámeni. (Zuman, Vyskočil, s. 161)

Pro srovnání – systém příprav žadatelů o pěstounskou péči v sousedním Rakousku probíhá dvousemestrálně (je tedy časově náročnější). Tento kurz pokrývá problematiku životní historie, ontogenetické psychologie, specifika dětí v náhradní rodinné péči, právní a pediatrické minimum, přehled o síti služeb, otázky motivace žadatelů, problémy, které mohou vyvstat v souvislosti s okolím. Autoři projektu považují pro úspěšné pěstounství za nezbytné projednání a zodpovězení těchto otázek:

- proč si chci vzít dítě do pěstounské péče,
- jak velké je přitom mé riziko,
- jak velké je riziko pro přijaté dítě,
- jsem schopen mít citový vztah k cizímu dítěti stejný jako k vlastnímu,
- jsou schopny cizí děti v pěstounské péči pociťovat stejnou psychickou vazbu k náhradním rodičům jako k vlastním rodičům?

(Bubleová, Kovařík et al., 2002, s. 57)

Rakouský model zmiňuji z toho důvodu, že dle mého názoru svojí strukturou a zaměřením naznačuje směr, kterým by se bylo vhodné vydat i v naší republice.

3.4 Přínos příprav pro žadatele a pro další fáze odborného posouzení

Výstupem přípravy je pro potřebu krajského úřadu závěrečné zhodnocení přípravy žadatelů a jejich připravenosti k výkonu náhradní rodinné péče. Obsahuje pohled odborníků, kteří se na přípravě podíleli, a případně upozornění na konkrétní oblasti, kterým má psycholog krajského úřadu věnovat zvýšenou pozornost v rámci navazujícího psychologického posouzení.

Podle původního znění zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, tedy od roku 2000 až do poloviny roku 2006, absolvovali žadatelé o náhradní rodinnou péči nejdříve odborné posouzení, krajský úřad poté vydal rozhodnutí o zařazení či nezařazení do evidence vhodných žadatelů, a teprve poté následovala příprava k přijetí dítěte do rodiny. Přípravou tak prošli jen ti, kteří byli shledáni vhodnými budoucími osvojiteli či pěstouny. Od června roku 2006 příprava předchází, případně je součástí odborného posouzení. Absolvují ji tak všichni žadatelé, a to ještě před rozhodnutím, zda jsou shledáni vhodnými, či ne.

Tím, že příprava předchází odbornému posouzení žadatelů, se účinněji napomáhá k vytvoření komplexnější představy žadatelů a jejich širší informovanosti o problematice náhradní rodinné péče jako celku. Určitým negativním prvkem může být naopak skutečnost, že během přípravy získají daleko větší přehled o tom, jaké odpovědi a deklarované postoje jsou žádoucí a očekávané v rámci následného psychologického vyšetření. Mohou to být například postoje a názory žadatelů v oblasti používání tělesných trestů, kontaktů dítěte s biologickou rodinou, sdělení pravdy o osvojení, nebo také například spolupráce s dalšími odborníky a poradenskými pracovníky působícími v této problematice. (Gabriel, Novák, 2008, s. 79)

Přípravy žadatelů jsou důležité především z pohledu usnadnění přijetí role osvojitele a pěstouna. Jen málokdo ze žadatelů si na počátku přípravy dostatečně uvědomuje, že je třeba vnímat odlišně roli pěstouna a osvojitele, dodnes se můžeme setkat i s názorem, že se jedná o synonyma. Budoucí osvojitelé si během příprav ujasňují, že předpokladem pro přijetí tohoto typu rodičovství je vyrovnání se se ztrátou biologického rodičovství a mají také během příprav možnost si uvědomit, jak dalece mají tento proces zpracován.

Vnitřní přijetí role adoptivního rodiče ne ve smyslu náhrady biologického rodičovství, ale jako jiného, alternativního rodičovství ve svém důsledku znamená psychické uvolnění a otevřenost ke specifickým a charakteristikám osvojení. Z praxe jsou dobře známy případy určitého psychosomatického působení tohoto uvolnění, které dokonce může vést u dříve dlouhodobě neplodných párů až k nečekané koncepci.

U žadatelů o pěstounství je žádoucí pomoci jim se naučit nevnímat pěstounství jako rodičovství obdobné jako u vlastních dětí, ale jasně a zřetelně si uvědomovat rozdíly. Role pěstouna totiž mj. znamená vnímat a respektovat rodiče dítěte, nesnažit se jim konkurovat či s nimi soupeřit. V této souvislosti příprava pomáhá odstranit u žadatelů o pěstounství nežádoucí motivaci, kterou může být skrytá tendence přistupovat ve skutečnosti k dítěti jako k osvojení a podle toho také jednat s jeho rodiči. Budoucí pěstouni si tak uvědomí, že ve skutečnosti nemají a nemohou nahrazovat dítěti biologickou rodinu zcela ve všech ohledech, ale spíše jen v těch oblastech, kde ona není schopna svoji roli adekvátně plnit. V tomto smyslu je role pěstouna proměnlivá a jeho schopnost substituce „rodinných“ potřeb dítěte by měla být flexibilní.

Budoucí osvojitelé a pěstouni si během přípravy ujasňují své představy o dítěti, které by rádi přijali, případně se ve svých dřívějších představách utvrzují. Na základě získaných informací může na jejich straně docházet i k určitému zvýšení důvěry a odhodlání přijmout i děti s rizikovější anamnézou a vývojovou prognózou, či děti etnicky nebo jinak odlišné, případně se závažnějšími zdravotními problémy. Během příprav se těmto tématům věnuje velký prostor a některá z nich jsou projednávána a diskutována opakovaně. Tak velký prostor při jednání žadatelů na úřadech pro projednání zmíněných oblastí zpravidla nebývá. Další možnost se sice otevírá v rámci psychologického vyšetření, ale je vždy lepší, když k vyšetření již žadatelé přicházejí s ujasněnými představami a s větší tolerancí k rizikům na straně dítěte. Následná diskuse s psychologem už může probíhat na daleko pokročilejší úrovni a nemusí se opět vracet v podstatě na začátek.

Díky bloku zaměřenému na zdravotní problematiku získají účastníci přípravy základní orientaci v pojmech ze zdravotní zprávy dítěte. Porozumí tomu, že každé dítě má svá zdravotní rizika. Pediatrický blok je podstatný také v tom, že budoucí osvojitelé a pěstouni získají informace o očekávaném vývoji a prognóze běžných dětských onemocnění

a handicapů, stejně jako míry rizika genetického přenosu závažných onemocnění (včetně psychických) rodičů na dítě.

Obecně k cílům a přínosu pro žadatele lze říci, že by se měli naučit nejen „vědět“, ale je třeba celému kontextu především „porozumět“ a „přijmout“ jej za svůj. Jde tedy mimo jiné o tzv. „přeznačkování“ situace a jejího vnímání – negativní konotace (dítě není naše, rodiče se ho zřekli, nikdo ho nechce) převést na významy neutrální, pokud možno však až pozitivní. Příprava v tomto smyslu žadatele pomáhá „odbřemenit.“ (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 30)

V současné době jsou kladeny čím dál tím vyšší požadavky na úroveň vzdělání sociálních pracovníků i sociálních pedagogů, je po nich požadováno absolutorium minimálně vyšší odborné školy či bakalářského stupně vysokoškolského studia. Vzdělání v takových oblastech jako je právo, pedagogika, speciální pedagogika, andragogika, psychologie nebo sociologie mohou potom sociální pedagogové a sociální pracovníci vhodně a účinně uplatnit například také právě v rámci svého lektorského působení během příprav žadatelů o náhradní rodinnou péči.

V rámci výchovného působení na žadatele o náhradní rodinnou péči a zkvalitňování a optimalizace jejich kompetencí pro odpovídající výkon osvojitelské či pěstounské role by měl sociální pedagog využívat následující nejdůležitější cesty, které uvádí Kraus.

- Výchova k lidským právům a jejich dodržování.
- Výchova k pomoci, svépomoci a kooperativnímu chování, které úzce souvisí s další zásadou, kterou je výchova k efektivní komunikaci s druhými. V tomto případě se jedná o výchovu ke spolupráci s biologickými rodiči dítěte, s úřady apod.
- Výchova k etnické citlivosti a k citlivosti vůči všem minoritním skupinám občanů všeobecně. Znamená učit se citlivě vnímat odlišnosti jiných kultur a minorit.

(Kraus, 2008, s. 164)

Dle mého názoru je podobným způsobem koncipován i specifický druh příprav PRIDE, který se zaměřuje na posílení rodičovských kompetencí žadatelů. Nejen v rámci tohoto druhu příprav by tedy sociální pedagog měl být nezastupitelným členem lektorského týmu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Vlastní výzkum

4.1 Cíl, metody výzkumu, stanovení hypotéz

V rámci své pracovní činnosti sociální pracovnice na odboru sociálních věcí Krajského úřadu Jihomoravského kraje se zabývám problematikou náhradní rodinné péče a sociálně-právní ochrany dětí. Téměř každodenně se setkávám se závěrečnými zprávami o průběhu a výsledcích příprav žadatelů. Není výjimkou, že požadavky na dítě, uváděné v těchto závěrečných zprávách, se významnou měrou liší od představ deklarovaných žadateli před jejich nástupem do přípravy. Z mého pohledu je tedy pravděpodobné, že změna požadavků žadatelů má úzkou souvislost právě s absolvováním příprav. To mě často vede k zamyšlení, jak konkrétně informace a poznatky získané žadateli během příprav ovlivňují jejich představy o dítěti, a v jakém směru.

Praktickou část své diplomové práce jsem tedy realizovala formou kvantitativního výzkumu, jehož cílem bylo posoudit vliv příprav žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče na změny jejich požadavků na dítě. V rámci tohoto úkolu jsem tak rozlišila čtyři dílčí cíle:

- Zjištění, zda má příprava žadatelů v obecné rovině vliv na změnu požadavků na dítě.
- V případě, že vliv přípravy na změnu požadavků bude zaznamenán, posoudit potom v jakém směru a jakých charakteristik dítěte se tyto změny nejvíce týkají.
- Posoudit, zda existuje rozdíl vlivu přípravy na změnu požadavků osvojitelů ve srovnání se změnou požadavků pěstounů, a v jakém smyslu.
- Posoudit, zda jsou změny požadavků žadatelů stabilní v čase. Jednalo se o zhodnocení, zda četnost změn v požadavcích žadatelů během sledovaného období zůstává stejná, nebo zda roste či klesá.

Nezdravá, nezralá a nerealistická očekávání a představy o dítěti, které by chtěli přijmout do náhradní rodinné péče, jsou jednou z kontraindikací zařazení žadatelů do evidence vhodných osvojitelů či pěstounů. Jak uvádějí Kalábová se Schneyderovou v rámci

výzkumu Poradny pro rodinu v Olomouci činil tento okruh kontraindikací v letech 1995-1999 téměř 11% zamítnutých žádostí. (Kalábová, Schneyderová, 1999, s. 42)

Ačkoli odborná literatura vztahující se k tématu příprav žadatelů je poměrně hojná, v případě konkrétního tématu vlivu přípravy na změny požadavků žadatelů na dítě již tomu tak pohříchu není. Většinou se jedná pouze o stručné zmínky uváděné v celkovém hodnocení poslání a přínosu příprav jako takových, případně v textech zabývajících se motivací a představami žadatelů před podáním žádosti, kdy je zmiňována potřeba korekce jejich často nerealistických očekávání. Jak uvádějí Rotreklová a Hofrová ve svém příspěvku „*Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*“, motivace budoucích náhradních rodičů je pro dítě do budoucna jim svěřené velmi zásadní a vždy je třeba se ptát, jakou jejich potřebu má přijetí dítěte naplnit? (Rotreklová, Hofrová, 2009, s. 46)

V této souvislosti je vhodné se i během příprav žadatelů opakovaně tázat: O jakém dítěti nejčastěji mluvíte? Jaké jeho charakteristiky nejčastěji zmiňujete a diskutujete? Shodnete se spolu na většině těchto charakteristik? Na jakých charakteristikách dítěte se zatím neshodujete, a čím myslíte, že je to způsobeno? Tyto otázky by měly být kladeny budoucím osvojitelům i pěstounům.

Hofrová k problematice prvotních představ žadatelů o dítěti přicházejícím do náhradní rodinné péče zmiňuje nebezpečnost některých nepravdivých mýtů. Jedním z nejčastějších je přesvědčení, mnohdy posilované zkreslujícími reportážemi v médiích, že ústavní zařízení v ČR jsou plná zdravých, malých, šikovných a bezproblémových dětí, které potřebují rodinu. Přitom statistiky Ústavu pro zdravotnické informace a statistiku uvádějí, že 50% dětí umístěných v dětských centrech a kojeneckých ústavech se vrací zpět do biologické rodiny. Do dalších školských ústavních zařízení jich potom odchází jen necelých 10 %. Pokud někdo hovoří o tom, že ústavní zařízení u nás jsou plná dětí vhodných do náhradní rodinné péče, je třeba si uvědomit, že se mnohdy jedná spíše o děti staršího věku, se specifickými výchovnými potřebami, závažnějšími zdravotními problémy a děti z početných sourozeneckých skupin, které by měly být umístovány společně. (Hofrová, 2005, s. 24)

Dle Niederleho existuje určitá věková hranice, která umožňuje, aby dítě umístěné do náhradní rodinné péče navázalo k osvojitelům či pěstounům uspokojivý citový vztah a našlo v jeho rodině pocit jistoty a bezpečí. Za tuto věkovou hranici se považuje věk 10 let. (Niederle, 1999, s. 138) Dle mého názoru je však třeba rozlišit pojmy *(ještě) vhodný a optimální*. Za optimální věk je dle názoru žadatelů považován věk dítěte v rozmezí od 1,5 do 3,5 let, přičemž jako nejvhodnější věk se považuje období krátce po narození dítěte. Dlouhodobé praktické zkušenosti s náhradní rodinnou péčí však ukazují, že dítě se v určitých případech může začít psychicky cítit být nedílnou součástí rodiny i po svěření ve věku starším, než je 10 let.

K přínosu příprav ke korekci nerealistických, idealizovaných, či naopak pesimistických představ žadatelů o dítěti se jako jedna z mála konkrétně vyjadřuje Wesselá, která právě v možnosti upravit své požadavky na dítě vidí jeden z nejzřetelnějších pozitiv příprav. Po přípravě je dle autorky zřetelné, že si většina ze žadatelů daleko realističtěji uvědomuje specifika náhradní rodinné péče se všemi jejími riziky i přednostmi, proto následně mohou informovaněji přistupovat ke svým požadavkům na dítě. (Wesselá, 2002, s. 49)

U žadatelů o náhradní rodinnou péči, respektive o péči pěstounskou, stále převládá obava ze zdravotního postižení dítěte a budoucích poruch chování a delikvence. Proto počet zájemců o tuto formu náhradní rodinné péče není tak vysoký, jako u žadatelů o osvojení. A pokud již o pěstounskou péči požádají, jejich požadavky na dítě do osvojení a pěstounské péče se příliš neliší. Jak uvádí např. Dostálková, z tohoto důvodu se potom často stává, že v průběhu přípravy někteří „klasičtí“ žadatelé o přijetí dítěte do pěstounské péče začnou uvažovat i o možnosti osvojení (připouštějí možnost rozšíření své žádosti i na možnost zprostředkování adopce). (Dostálková, 2002, s. 46)

Žadatelé často díky přísunu dalších a podrobnějších informací získávaných během příprav nebo díky setkání se zkušenými pěstouny či osvojiteli v rámci příprav změni svůj názor na to, co by za méně příznivé charakteristiky dítěte ještě zvládli, na co by si troufli, co není až tak ohrožující, jak se domnívali. Pávková v této souvislosti konstatuje, že někteří ze žadatelů teprve při přípravě začínají akceptovat reálnou situaci v oblasti náhradní rodinné péče, a své představy poté korigují. (Pávková, 2002, s. 43) Pávková se rovněž společně s Hortovou shodují na velkém přínosu aplikace modelových situací během

příprav. Modelové situace mohou u mnohých žadatelů evokovat autentické emoční prožitky, navodit změny postojů, včetně postojů vztahujících se k očekávání vůči dítěti, zprostředkovat korektivní zkušenost v různorodých směrech. Rozbor a komentáře k modelovým situacím mohou v případě žadatelů vyústit v realističtější hodnocení vlastních prožitků a přístupů, přispět ke korekci idealizovaných očekávání, k plnější reflexi motivačních zdrojů, případně odkrýt diskrepance v motivaci mezi partnery apod. (Hortová, 2002, s. 38)

Domnívám se, že vývoj požadavků na dítě prochází podobnou adaptační fází jako později psychické sblížení žadatelů s konkrétním dítětem. Dle mého názoru se dá tento vývoj rozdělit do 3 fází, ve své podstatě velmi podobných fází adaptace pěstounů či osvojitelů na seznámení s dítětem a jeho příchod do rodiny, tak jak je popisován Zezulovou. (2012, s. 41) Zezulová popisuje nejdříve fázi nadšení, která přichází bezprostředně po oznámení, že žadatelům bude nabídnuto konkrétní dítě. Tato fáze trvá různě dlouhou dobu a většinou nějaký čas přetrvává i po příchodu dítěte do rodiny. Druhou fází nazývá Zezulová rozčarováním, jedná se o reakci na ne vždy milé a příjemné chování dítěte, které rovněž prochází adaptačním procesem. Následuje fáze, kterou Zezulová nazývá smíření, kdy se rodiče naučí k dítěti přistupovat bez nereálných očekávání a iluzí. Pojem smíření se mi nezdá příliš vhodný, osobně bych ho nahradila termínem zpracování a přijetí reality. Obdobný třífázový proces adaptace, domnívám se, platí i pro požadavky žadatelů. Při podávání žádosti vykazují zpravidla nekritické nadšení a nerealizované a idealizované představy ovlivněné často nevhodnou motivací. Po jednání s orgány sociálně-právní ochrany dětí a během příprav u nich může nastat fáze rozčarování, kdy se tvrdě střetávají s realitou, tedy s objektivními informacemi o psychických a zdravotních charakteristikách dětí přicházejících do náhradní rodinné péče. Třetí fází je potom zpracování a přijetí reality. Žadatelé si uvědomí, že i přes některé rizikové a méně příznivé faktory jsou ochotni a schopni vykonávat kvalitně roli osvojitelů a pěstounů a naplňovat své rodičovské a pečovatelské potřeby. K uvedenému je třeba dodat, že žadatelé nemusí projít bezpodmínečně všemi třemi zmíněnými fázemi, pokud již zpočátku přistupují ke své žádosti uvědoměle a informovaně (v první fázi se u nich nejedná o nekritické nadšení, ale o zdravou reflexi reality, tedy spíše o fázi odhodlanosti), mohou se např. téměř zcela vyhnout fázi rozčarování. Považuji také za vhodné dodat, že žadatelé, kteří ve vývoji svých požadavků nedospějí do plnohodnotné třetí fáze,

tedy k přijetí reality, budou pravděpodobně následně posouzeni jako žadatelé pro realizaci náhradní rodinné péče nevhodní.

Zajímavé je také zamyslet se nad rozdíly v požadavcích na dítě mezi muži a ženami. V této souvislosti je zajímavé zjištění Chytrého, který na základě vyhodnocení statistik zaznamenaných v Kolpingově rodině Smečno zmiňuje rozdíly mezi muži a ženami v otevírání tématu „naše očekávání“ během příprav. Muži toto téma měli potřebu otevírat častěji než ženy, a to v poměru 52 mužů : 33 ženám. Zajímavé však je, že co se týče otázky původu dítěte, zde převažovaly ženy, a to v poměru 101:89. Vyšší zastoupení mužů řešících během příprav obecná očekávání ohledně dítěte může naznačovat jejich vyšší nároky, ale také možná větší nejistotu, zda se dokáží s některými problémy na straně dítěte v budoucnu adekvátně srovnat. (Chytrý, 2007, s. 28)

Použité metody a stanovení hypotéz

V praktické části práce jsem vycházela z obsahové analýzy a kvantitativního vyhodnocení představ žadatelů o charakteristikách dítěte, které by v budoucnu rádi přijali do náhradní rodinné péče. Klíčovou metodou výzkumu tedy bude obsahový i kvantitativní rozbor těch údajů spisové dokumentace žadatelů, které se přímo dotýkají jejich požadavků na dítě, a to před absolvováním přípravy a po jejím ukončení. Tyto požadavky jsou totiž během procesu odborného posouzení v dokumentaci žadatelů opakovaně zaznamenávány a v průběhu odborného posouzení se často v závislosti na změně názorů žadatelů mění. Výzkumné hypotézy jsou formulovány v souladu s výše uvedenými dílčími cíli praktické části práce.

Obsahová analýza bývá řazena mezi kvantitativní výzkumné metody. Jejím prostřednictvím jsou hledány, identifikovány a formulovány prvky a fenomény, které je až poté možno kvantifikovat. Podle Reichla se dá tedy shrnout, že obsahová analýza je postup kvalitativně-kvantitativní. Předmětem obsahové analýzy se stávají atributy dokumentu. Tyto atributy studovaný dokument coby sdělení zákonitě obsahuje. Vzhledem k tématu výzkumník zaměřuje obsahovou analýzu odpovídajícím směrem a hledá relevantní dokumenty jak z hlediska jejich druhu (osobní, veřejné), tak podoby (obrazové,

trojrozměrné), frekvence výskytu atp. Tím vzniká tzv. analytická kategorie, tj. soubor konkrétních dokumentů, v nichž se analýza provádí. (Reichl, 2009, s. 127)

Důležitým nástrojem obsahové analýzy je i tzv. kontextová jednotka, která představuje natolik širokou souvislost, aby se v rámci ní daly sledované údaje (proměnné), znaky adekvátně identifikovat a vyhodnotit. Je-li možné srovnávat dokumenty za určité časové období, mohou se provádět tzv. trendové studie. Ty ukazují dobové proměny sledovaných fenoménů. Z tohoto pohledu lze můj výzkum označit za trendovou studii, neboť dané fenomény zkoumá a vyhodnocuje za období 5 let, během kterého se již může projevit určitá tendence v čase.

Nespornou výhodou studia dokumentů je mimo jiné i to, že po stránce finanční se jedná o techniku relativně šetrnější, než jsou náklady na terénní práce (např. rozhovory, či přímo diagnostika). Jistou nevýhodou této techniky bývá, že část dokumentů týkajících se zkoumané tematiky může být nedostupná, ztracená či nesrozumitelná. V takovém případě již většinou nelze zpětně tyto informace získat a doplnit. Současně je nutné si uvědomit, že autoři dokumentů (v našem případě dotčení odborníci), nepředstavují reprezentativní podobu populace. (Reichl, 2009, s. 127-130)

Výzkumný vzorek tvořil výběr ze spisových dokumentací žadatelů o osvojení a pěstounskou péči vedených v letech 2008-2012 na odboru sociálních věcí Krajského úřadu Jihomoravského kraje. Z každého uvedeného roku bylo náhodným stratifikovaným výběrem analyzováno 20 dokumentací žadatelů o osvojení a 20 dokumentací žadatelů o pěstounskou péči tak, aby celková velikost výzkumného vzorku činila 200 dokumentací a z hlediska zastoupení žádostí o osvojení a žádostí o pěstounskou péči byl vzorek vyrovnaný.

Podstatou náhodných výběrů je, že každý prvek základního souboru má stejnou šanci, stejnou pravděpodobnost stát se prvkem výběrového souboru. Reprezentativnost výběru je tedy v takovém případě založena na principu náhodnosti.

Prostý náhodný výběr se provádí tak, že z celkového seznamu prvků se jednotky výběrového souboru určují buď losem, nebo na základě vygenerovaných náhodných čísel.

Tento postup zcela eliminuje možnost ovlivnění výběru výzkumníkem. Ve svém výzkumu jsem použila variantu náhodného výběru, která se nazývá stratifikovaný náhodný výběr. V takovém případě nahlížíme na základní výzkumný soubor jako na množinu tvořenou určitými podsoubory, kterým se říká vrstvy. Místo jednoho velkého nediferencovaného výběrového celku tak dostaneme několik výběrových rámců. (Ferjenčík, 2010, s. 123) Vyznačují se tím, že jejich prvky mají jednu nebo více společných vlastností (např. věk, pohlaví, vzdělání, zvolená forma náhradní rodinné péče), takže se v tomto ohledu od sebe neliší tolik, jako jednotlivé vrstvy mezi sebou. Náhodný výběr se v tomto případě provede jako druhý krok, a to v každé z vrstev. Volba vrstvy vychází z výzkumného závěru, např. s ohledem na stanovené hypotézy. (Reichl, 2009, s. 78-79) Náhodný výběr mého výzkumného vzorku (druhý krok stratifikovaného náhodného výběru) jsem v rámci jednotlivých vrstev (osvojitelé, pěstouni) provedla losem.

Kvantitativní přístup předpokládá, že fenomény sociálního světa, které činí předmětem zkoumání, jsou svým způsobem měřitelné, či minimálně nějak tříditelné, uspořadatelné. Informace o nich jsou získávané v určité kvantifikovatelné a co nejvíce formálně porovnatelné podobě. Pak je analyzuje statistickými metodami se záměrem ověřit platnost představ (hypotéz) o výskytu nějakých charakteristik zkoumaných fenoménů, případně o vzájemných vztazích těchto charakteristik, také o jejich vztazích k dalším objektům a jejich vlastnostem. Z postupů se uplatňuje dedukce, následně je i možná generalizace výsledků (zobecnění výsledků) na větší, rozsáhlejší množiny prvků. Výhodou je, že výsledky jsou relativně méně závislé na osobě výzkumníka. Získávání údajů je standardizované. (Reichl, 2009, s. 40-41)

Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Kvalitativní přístupy nepracují s měřitelnými charakteristikami. Usilují nahlížet na určitý fenomén v pro něj autentickém prostředí a vytvářet jeho obraz v co možná nejkomplexnější podobě, včetně podob jeho vztahu s dalšími aspekty, subjekty apod. Petrussek tento typ výzkumu charakterizuje jako studium (zkoumání) běžného, každodenního života lidí v jejich přirozených podmínkách. Využití statistiky je minimální až nulové, základní metodou je indukce. Získávání údajů je značně nestandardizované a výsledky mohou být ve vyšší míře ovlivněny osobou výzkumníka. (Petrusek, 1993, s. 129)

Jak uvádí Reichl ještě v 70. letech minulého století byly preferovány pouze kvantitativní výzkumy. Ty byly považovány za jedinou důvěryhodnou podobu empirického výzkumu. Reichl však uvádí, že v zásadě naopak platí, že oba přístupy jsou naprosto rovnocenné a navíc se navzájem účelně doplňují. (Reichl, 2009, s. 42) Jak shrnuje Petrusek: „Kvalitativní metodologie tedy není ani lepší a snad ani horší než kvantitativní postupy, je prostě jiná, protože je jinak ontologicky zakotvená (z hlediska teorie poznání), je jinak předmětně orientována a vstupuje tam, kam kvantitativní metodologie vstoupit nemůže.“ (Petrusek, 1993, s. 128)

Pro naplnění cíle výzkumu jsem si při zohlednění dosavadních poznatků k problematice nastíněných v kapitolách 3.4. a 4.1. stanovila následující pracovní hypotézy:

H1.

Předpokládám, že počet změn v požadavcích na dítě po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny se u žadatelů podle zvoleného typu náhradní rodinné péče různí.

H2.

Předpokládám, že počet změn v požadavcích na dítě po přípravě je u žadatelů konstantní v čase, tedy, že se s časem nemění.

H3.

Předpokládám, že počty pozitivních změn v požadavcích žadatelů na dítě se liší od počtu změn negativních.

H4.

Předpokládám, že se celkový počet změn v jednotlivých sledovaných kategoriích požadavků žadatelů po přípravě různí.

4.2 Obsahová analýza spisových dokumentací a základní kvantitativní zpracování dat

Výsledky výzkumu jsou shrnuty v tabulkách č. 1 – 8, které jsem pro účely výzkumu a ověření či vyvrácení hypotéz osobně vypracovala. Z tohoto důvodu u jednotlivých tabulek neuvádím zdroj.

Jak vyplývá z tabulky č. 1, ačkoliv zkoumaný vzorek byl ve všech sledovaných letech stejný, celkový počet žádostí v jednotlivých letech, ze kterého byl náhodný výběr proveden, se co do četnosti lišil. Zjistila jsem, že nejvíce (123 žádostí) podaných žádostí bylo v prvním sledovaném roce, tedy v roce 2008, nejméně (95 žádostí) pak v roce následujícím. V následujících třech letech pak celkový počet žádostí osciluje kolem počtu 100 žádostí.

Četnost celkového počtu žádostí, počet žádostí o jednotlivé formy náhradní rodinné péče, kopíruje jen částečně, tzn. že nejvíce žádostí o osvojení i pěstounskou péči bylo rovněž v roce 2008, ale u osvojení bylo nejméně žádostí (58 žádostí) v roce 2011 (oproti nejmenšímu celkovému počtu žádostí v roce 2009). V případě žádostí o pěstounskou péči pak bylo nejméně žádostí podáno (30 žádostí) v roce 2010.

Tab. 1. Počet žádostí o náhradní rodinnou péči podaných v letech 2008 – 2012

Rok	Počet žádostí celkem	Žádosti o osvojení	Žádosti o pěstounskou péči	Žádosti o pěstounskou péči na přechodnou dobu
2008	123	81	42	0
2009	95	63	32	0
2010	104	74	30	0
2011	98	58	37	3
2012	106	60	35	11

Pro větší přehlednost výsledků jsem z důvodu vyššího počtu sledovaných kategorií rozdělila výsledky do několika dílčích tabulek.

Tab. 2. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Sourozenci, dvojčata				Etnikum dítěte				Celkem změn			
	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn
2008	9	0	9	9	3	1	2	4	12	1	11	13
2009	9	1	9	10	2	2	0	4	11	3	8	14
2010	6	0	6	6	4	0	4	4	10	0	10	10
2011	4	1	4	5	3	1	2	4	7	2	5	7
2012	9	0	9	9	1	1	0	2	10	1	9	11
Cel- kem	37	2	35	39	13	5	8	18	50	7	43	57

Z tabulky č. 2 je patrná převaha změn v kategorii přijetí sourozenců, dvojčat nad kategorií etnika dítěte. Tato převaha je více jak dvojnásobná, tedy výrazná. Zvýšení tolerance, tedy ochota přijmout sourozence či dvojčata pak výrazně převyšuje nad snížením tolerance. Procentuální poměr je 95% : 5%. Nejvyšší četnost změn v požadavcích na sourozence v případě vyšší tolerance byla v letech 2008 a 2009, poté nastal dvouletý pokles četností, aby se v roce 2012 opět vrátil na nejvyšší hodnotu (ve všech třech uvedených letech vždy 9 změn). V případě změny směrem k nižší toleranci je četnost velmi nízká a byla zaznamenána v případě sourozenců či dvojčat pouze v letech 2009 a 2011.

V případě etnika dítěte rovněž převažuje četnost zvýšení tolerance nad četností snížení tolerance, a to v poměru 72% : 28%. Největší četnost změn k vyšší toleranci odlišného etnika dítěte jsem zaznamenala uprostřed sledovaného období, tedy v roce 2010 (4 změny). Nejnižší četnost zvýšení tolerance v této kategorii (1 změna) byla v roce 2012. V případě snížení tolerance bylo nejvíce změn (2 změny) v roce 2009 a nejméně (žádná změna) v roce následujícím. Časově jsem zaznamenala, u změn k vyšší toleranci, pozvolný pokles v období let 2010-2012. V případě nižší tolerance, nelze zaznamenat vzrůstající ani klesající trend (mimo jiné i z důvodu nízkých četností výskytu).

Tab. 3. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Věk dítěte				Pohlaví dítěte				Celkem změn			
	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn
2008	4	6	-2	10	2	1	1	3	6	7	-1	13
2009	2	3	-1	5	0	0	0	0	0	3	-3	3
2010	6	1	5	7	2	3	-1	5	8	4	4	12
2011	2	1	1	3	1	0	1	1	3	1	2	4
2012	1	1	0	2	1	0	-1	1	2	1	1	3
Cel- kem	15	12	3	27	6	4	0	10	19	16	3	35

Tabulka č. 3 ukazuje, že co se týká kategorie věk dítěte, nacházím zde společně s kategorií dítě nalezenec celkově druhou nejvyšší četnost změn (27 změn, tj. téměř 19%). Zvýšení i snížení tolerance je u této kategorie velmi podobné (15 změn : 12 změnám, tedy 55% : 45%). Nejvyšší tolerance u věku dítěte byla v roce 2010, nejvíce četností snížení tolerance pak na počátku sledovaného období, tedy v roce 2008. Nižší tolerance u věku dítěte zůstává od roku 2010 stejná, v případě zvýšení tolerance pak četnost od roku 2010 klesá.

Celkové změny u pohlaví přijatého dítěte představují kategorii s menším počtem změn (10 změn, tedy 7% všech změn), přičemž mírně převažují změny k vyšší toleranci, a to v poměru 60% : 40%. Změny směrem k vyšší toleranci byly nejčastější v roce 2008 a v roce 2010, v případě nižší tolerance v roce 2010. Od tohoto roku změny v obou směrech tolerance následující rok klesly a hodnoty zůstaly až do konce sledovaného období stejné, tzn. v případě vyšší tolerance na hodnotě 1, v případě snížení tolerance za poslední 2 roky nenastala žádná změna.

Tab. 4. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Zdravotní handicap				Potřeba speciálního vzdělávání				Celkem změn			
	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn
2008	1	0	1	1	2	1	1	3	3	1	2	4
2009	3	1	2	4	1	0	1	1	4	2	2	6
2010	1	1	0	2	0	1	-1	1	1	2	-1	3
2011	1	0	1	1	0	1	-1	1	1	1	0	2
2012	0	1	-1	1	1	0	1	1	1	1	0	2
Cel- kem	6	3	3	9	4	3	1	7	10	7	3	20

Do tabulky č. 4 jsem zaznamenala změny v kategoriích zdravotní handicap a potřeba speciálního vzdělávání. Zastoupení změn v těchto kategoriích patří co do četnosti spíše mezi nižší. U potřeby speciálního vzdělávání jsem pak zaznamenala v případě osvojitelů nejmenší počet změn ze všech sledovaných kategorií (7 změn, což je pouhých 5% ze všech změn požadavků celkem).

U kategorie zdravotní handicap převažují změny směrem k vyšší toleranci nad změnami k nižší toleranci v poměru 2 : 1 (6 změn : 3 změnám). U speciálního vzdělávání je převaha změny k vyšší toleranci jen mírná (4 změny směrem k vyšší toleranci oproti 3 změnám opačným směrem).

U zdravotního handicapu dosáhl počet změn vrcholu v roce 2009, a to platí pro oba směry, tedy zvýšenou i sníženou toleranci. Nejnižší počet změn v této kategorii pak zaznamenávám o rok později (1 změna k vyšší toleranci a žádná změna k toleranci nižší). Žádný trvalejší trend ve změnách během sledovaného období jsem u této kategorie nezjistila (nárůst či pokles změn). Podobně je na tom v tomto ohledu i kategorie potřeba speciálního vzdělávání. Ani v této kategorii jsem ve sledovaném čase nezaznamenala žádný trvalejší trend poklesu či nárůstu změn.

Tab. 5. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Babybox, nalezenec			
	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn
2008	4	2	2	6
2009	4	0	4	4
2010	5	0	5	5
2011	4	1	3	5
2012	6	1	5	7
Celkem	23	4	19	27

Tabulka č. 5 zobrazuje četnost změn v kategorii babybox. Z hodnot v tabulce uvedených je zřejmé, že změny v této kategorie patří mezi nejčastější, protože společně s kategorií věk dítěte zaujímají druhé místo v pořadí co do četnosti. Jejich celkový počet (27 změn odpovídá 19% všech změn, což je zhruba 1/5). Změny k vyšší toleranci mnohonásobně převyšují změny k toleranci nižší, a to v poměru 23 : 4 (85% : 15% změn). U změn k vyšší toleranci byl nejvyšší počet změn v roce 2012, u nižší tolerance bylo zaznamenáno nejvíce změn v roce 2008, tedy na počátku sledovaného období. Z hlediska vývoje v čase nebyl ani u této kategorie zaznamenán žádný konstantní trend nárůstu či poklesu četnosti.

Jak je patrné z tabulek č. 2 - 5 v případě osvojitelů nastalo ve sledovaném období nejvíce změn požadavků v oblasti přijetí sourozenců, či dvojčat (28%). V pořadí druhá nejvyšší četnost změn pak byla zaznamenána u věku dítěte a přijetí dítěte – nalezence. V obou případech to bylo za celé sledované období celkem 27 změn (19%), tedy téměř pětina všech změn. Nejnižší četnost změn jsem pak zaznamenala ve sledovaném období v případě potřeb speciálního vzdělávání, zdravotního handicapu a pohlaví dítěte. Rozdíly v celkové četnosti změn v těchto jmenovaných kategoriích jsou minimální. Počty změn v požadavcích na etnikum dítěte se u osvojitelů poněkud překvapivě nacházejí svojí četností zhruba uprostřed.

Nejvyšší četnost změn (směrem k vyšší i nižší toleranci) v kategorii sourozenci, dvojčata byla v roce 2009 (10 změn, což představuje 26% všech změn v kategorii). V kategorii etnikum dítěte dosahuje počet změn vrcholu v letech 2008 – 2011, a poté klesl (v každém po 4 změnách, což představuje 22% všech změn v kategorii). U věku dítěte nastalo nejvýše celkových změn v požadavcích na dítě na počátku sledovaného období, tedy v roce 2008 (10 změn, tj. 37% všech změn v kategorii). V případě změn požadavků týkajících se pohlaví dítěte jsem zaznamenala nejvyšší četnost v roce 2010 (5 změn, což je 50% všech změn v kategorii). Nejvíce změn požadavků v oblasti tolerance ke zdravotnímu handicapu dítěte bylo v roce 2009 (4 změny, 44% všech změn v kategorii). V kategorii potřeba speciálního vzdělávání došlo u žadatelů k nejčastějším změnám v roce 2008, poté došlo k poklesu a v následujících letech sledovaného období jsem zaznamenala setrvalé počty četnosti změn (3 změny, 43% všech změn v kategorii). Požadavky v oblasti přijetí dítěte z babyboxu měnili žadatelé nejčastěji v roce 2012 (7 změn, 26% všech změn v kategorii).

Tab. 6. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o pěstounskou péči po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Sourozenci, dvojčata				Etnikum dítěte				Celkem změn			
	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn
2008	5	0	5	5	6	2	4	8	11	2	9	13
2009	7	0	7	7	2	1	1	3	9	1	8	10
2010	3	1	2	4	6	0	6	6	9	1	8	10
2011	9	0	9	9	6	1	5	7	15	1	14	16
2012	5	1	4	6	2	1	1	3	7	2	5	9
Celkem	29	2	27	31	22	5	17	27	51	7	44	58

Dle tabulek č. 6-8 je zřejmé, že v případě žadatelů o pěstounskou péči došlo ve sledovaném období k nejčastějším změnám v kategoriích věk dítěte (33 změn, 28%), dále v kategorii sourozenci, dvojčata (31 změn, 27%) a v kategorii etnikum dítěte (27 změn, 23%). Na opačném pólu, tedy kategoriemi s nejnižším počtem změn ve sledovaném období, byly zdravotní handicap (10 změn, 9%), potřeba speciálního vzdělávání a pohlaví dítěte (po 8 změnách, 7%). Je tedy zřejmé, že změny v těchto třech uvedených kategoriích jsou ve sledovaném období oproti kategoriím s nejvyššími změnami až 3x nižší. Ve všech sledovaných kategoriích v případě žadatelů o pěstounskou péči převažují, vyjma pohlaví dítěte a potřeby speciálního vzdělávání, změny k vyšší toleranci nad změnami k toleranci nižší. U pohlaví dítěte a potřeby speciálního vzdělávání jsou počty změn vyšší či nižší tolerance vyrovnány. Ani u jedné kategorie tedy celkově nepřevažují změny k nižší toleranci nad změnami pozitivními.

V tabulce č. 6 zjišťujeme, že v případě změn v kategorii sourozenci, dvojčata jednoznačně, a to ve všech sledovaných letech převažují změny k vyšší toleranci. Celkově je to v poměru 29 změn : 2 změnám (94% : 6%). Nejvíce změn k vyšší toleranci v dané kategorii jsem zaznamenala v letech 2009 (7 změn) a 2011 (9 změn).

Nejméně pak v roce 2010 (3 změny). U nižší tolerance jsou četnosti změn velmi malé, takže jsem zjistila, že pouze v letech 2010 a 2012 došlo k 1 změně. V ostatních letech žádné změny k nižší toleranci nenastaly. Překvapivě často docházelo ve sledovaném období k pozitivní změně v postojích k etniku dítěte. Změny k vyšší toleranci opět jednoznačně převažují k toleranci nižší, a to v poměru 22 změn : 5 změnám (81% : 19%). K největšímu počtu změn směrem k vyšší toleranci došlo v letech 2008, 2010 a 2011 (vždy po 6 změnách). Nejméně změn pak nastalo v letech 2009 a 2012 (vždy po 2 změnách). Po období relativně vysokého počtu pozitivních změn v požadavcích na etnikum dítěte v letech 2010 až 2011 došlo v následujícím roce k výraznějšímu poklesu (ze 6 změn na 2 změny, tj. o 2/3). U nižší tolerance je četnost změn poměrně malá, nejvyšší počet změn jsem zaznamenala hned na počátku sledovaného období, tj. 2008 (2 změny). V dalších letech došlo vždy k pouhé jedné změně požadavků směrem k nižší toleranci, a to vyjma roku 2010, kdy jsem nezaznamenala žádnou změnu. V časové křivce vývoje změn v požadavcích nelze zaznamenat žádný dlouhodobější, trvalejší trend. Křivka nepravidelně kolísá.

Tab. 7. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o pěstounskou péči po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Věk dítěte				Pohlaví dítěte				Celkem změn			
	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn	vyšší toleran ce	nižší toleran ce	rozdíl	celkem změn
2008	2	5	-3	7	2	0	2	2	4	5	-1	9
2009	6	0	6	6	1	1	0	2	7	1	6	8
2010	3	2	1	5	0	1	-1	1	3	3	0	6
2011	3	3	0	6	1	1	0	2	4	4	0	8
2012	4	5	-1	9	0	1	-1	1	4	6	-2	10
Cel- kem	18	15	3	33	4	4	0	8	22	19	3	41

V případě žadatelů o pěstounskou péči (viz tabulka č. 7) došlo ve sledovaném období nejčastěji ke změnám požadavků na věk dítěte. V tomto případě však není převaha změn k vyšší toleranci oproti změnám k nižší toleranci natolik výrazná (18 změn : 15 změnám, 55% : 45%). Nejvíce změn směrem k vyšší toleranci jsem zaznamenala v roce 2009 (6 změn), nejméně změn v tomto směru pak o rok dříve (2 změny). Poté došlo opět k poklesu změn k vyšší toleranci a počet změn zůstal po zbývajících letech více méně stejný. U změn směrem k nižší toleranci jsem našla nejvyšší četnost na začátku a na konci sledovaného období (roky 2008, 2012). V roce 2009 nenastala v tomto směru změna žádná (zatímco u vyšší tolerance v tomto roce dosahuje četnost změn maxima). Od tohoto roku počet změn postupně mírně narůstal.

V požadavku na pohlaví dítěte jsem se jako u jediné kategorie setkala s tím, že za celé sledované období je poměr změn k vyšší toleranci oproti změnám k nižší toleranci vyrovnaný (4:4). Četnosti změn u pohlaví dítěte jsou tedy v jednotlivých sledovaných letech také poměrně nízké (v rozmezí 0-2 změny). Jak jsem se již zmiňovala, kategorie pohlaví dítěte patřila ke kategorii s nejnižší celkovou četností změn.

Tab. 8. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o pěstounskou péči po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny

Rok	Zdravotní handicap				Potřeba speciálního vzdělávání				Celkem změn			
	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn	vyšší tolerance	nižší tolerance	rozdíl	celkem změn
2008	2	1	1	3	2	0	2	2	4	1	3	5
2009	3	1	2	4	2	0	2	2	5	1	4	6
2010	1	1	0	2	1	0	1	1	2	1	1	3
2011	0	0	0	0	2	0	2	2	2	0	2	2
2012	0	1	-1	1	1	0	1	1	1	1	0	2
Celkem	6	4	2	10	8	0	8	8	14	4	10	18

Tabulka č. 8 ukazuje, že vedle nejnižší četnosti změn v kategorii pohlaví dítěte (tabulka č. 7) byla stejně nízká celková četnost rovněž v kategorii potřeba speciálního vzdělávání (8 změn, tj. 7%). Na rozdíl od změn požadavků na pohlaví dítěte však u potřeby speciálního vzdělávání byly všechny změny pouze pozitivní směrem k vyšší toleranci. U této kategorie jako jediné jsem za celé období nezaznamenala žádnou změnu směrem k nižší toleranci. V tomto směru je tedy tato kategorie svým způsobem výjimečná. U změn pozitivních pak ve sledovaném období četnost nepravidelně kolísá mezi 1 až 2 změnami za rok.

Druhá kategorie z tabulky č. 8, změny tolerance ke zdravotnímu handicapu, patří svojí četností rovněž spíše k těm méně zastoupeným (10 změn, 26% všech změn). Mírně (v poměru 60% : 40%) převažují změny směrem k vyšší toleranci. U vyšší tolerance četnost změn dosáhla vrcholu v roce 2009 (3 změny, tj. 50% změn v daném období), a poté klesala až na žádnou změnu v letech 2011 a 2012. Četnost zastoupení změn směrem k nižší toleranci byla v jednotlivých letech velmi nízká (s výjimkou roku 2011, kdy nebyla žádná změna), tj. vždy 1 změna za rok.

Tab.9. Porovnání změn v jednotlivých kategoriích podle formy náhradní rodinné péče

Kategorie	Osvojení	Pěstounská péče
Sourozenci, dvojčata	39	31
Etnikum dítěte	18	27
Věk dítěte	27	33
Pohlaví dítěte	10	8
Zdravotní handicap	9	10
Potřeba speciálního vzdělávání	7	8
Babybox, nalezenec	27	---

V tabulce č. 9 uvádím celkové počty změn v jednotlivých kategoriích z důvodu nerovnoměrného počtu sledovaných kategorií u osvojitelů a pěstounů (u osvojitelů o jednu kategorii navíc) však neuvádím procentuální zastoupení, které je z tohoto důvodu zkreslující. Z této tabulky je zřejmé, že se četnost změn v jednotlivých kategoriích mezi osvojiteli a pěstouny liší. Osvojitelé ve srovnání s pěstouny častěji měnili své požadavky v kategorii sourozenci, dvojčata a pohlaví dítěte. Pěstouni naopak častěji než osvojitelé měnili své požadavky v kategorii etnikum dítěte, věk dítěte, zdravotní handicap a potřeba speciálního vzdělávání.

U kategorií pohlaví dítěte, zdravotné handicap a potřeba speciálního vzdělávání je ovšem rozdíl mezi osvojiteli a pěstouny minimální.

4.3 Vyhodnocení, analýza a interpretace výsledků a diskuse

H1.

Předpokládám, že počet změn v požadavcích na dítě po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny se u žadatelů podle zvoleného typu náhradní rodinné péče různí.

Z výsledku výzkumu je zřejmé, že se četnost změn v jednotlivých kategoriích mezi osvojiteli a pěstouny liší. Osvojitelé ve srovnání s pěstouny častěji měnili své požadavky v kategorii sourozenci, dvojčata a pohlaví dítěte. Pěstouni naopak častěji než osvojitelé měnili své požadavky v kategorii etnikum dítěte, věk dítěte, zdravotní handicap a potřeba speciálního vzdělávání. U kategorií pohlaví dítěte, zdravotné handicap a potřeba speciálního vzdělávání je ovšem rozdíl mezi osvojiteli a pěstouny minimální.

Rozdíly četnosti změn v jednotlivých kategoriích mezi osvojiteli a pěstouny tedy můj výzkum prokázal, minimální rozdíly v některých kategoriích (pohlaví dítěte, zdravotní handicap, potřeba speciálního vzdělávání) mohly být způsobeny menší velikostí výzkumného vzorku. Lze očekávat, že v případě použití většího výzkumného vzorku by i ve jmenovaných kategoriích byly zaznamenány větší rozdíly.

Hypotéza H1 se potvrdila.

H2.

Předpokládám, že počet změn v požadavcích na dítě po přípravě je u žadatelů konstantní v čase, že se s časem nemění.

Výsledky výzkumu ukazují, že co se týká vývoje změn požadavků žadatelů v čase, nelze ani u jedné z kategorií bez ohledu na zvolenou formu náhradní rodinné péče vysledovat trvalý, dlouhodobý trend nárůstu či poklesu změn. Pokud již počty změn rostou či klesají, je to obvykle záležitost maximálně dvou, tří let sledovaného období. Časové křivky změn v jednotlivých kategoriích tedy nepravidelně kolísají, přičemž ke změnám četnosti, ale evidentně dochází. U některých kategorií s nižší četností změn lze však zaznamenat minimální změny (etnikum dítěte, pohlaví dítěte, potřeba speciálního vzdělávání).

Změny požadavků žadatelů bez ohledu na zvolenou formu náhradní rodinné péče nejsou v čase konstantní, to znamená, že nepravidelně bez zaznamenaného dlouhodobějšího trendu, kolísají. Ani u jedné ze zvolených forem jsem také nezaznamenala, že by četnost změn dosáhla vrcholu či naopak dna v určitém roce ze sledovaného období. Během dotčeného období tedy nebylo zjištěno, že by určitý rok byl výjimečný ve smyslu nejvyššího či nejnižšího počtu změn u všech, případně u většiny sledovaných kategorií. Změny požadavků žadatelů u obou forem náhradní rodinné péče se tedy na základě výsledků mého výzkumu jeví jako relativně nezávislé v čase.

H2 se nepotvrdila.

H3.

Předpokládám, že počty pozitivních změn v požadavcích žadatelů na dítě se liší od počtu změn negativních.

V případě žadatelů o osvojení ve všech sledovaných kategoriích převažují změny k vyšší toleranci nad změnami k toleranci nižší. Tato skutečnost je potom nejvýraznější u kategorií sourozenci, dvojčata, etnikum dítěte a babybox, nalezenec. Nejnižší rozdíl je u potřeby speciálního vzdělávání (1 změna) a u pohlaví dítěte rozdíl 2 změny.

Ve většině sledovaných kategoriích v případě žadatelů o pěstounskou péči převažují, vyjma pohlaví dítěte a potřeby speciálního vzdělávání, změny k vyšší toleranci nad změnami k toleranci nižší. U pohlaví dítěte a potřeby speciálního vzdělávání, jsou počty změn vyšší či nižší tolerance vyrovnány. Ani u jedné kategorie tedy celkově nepřevažují změny k nižší toleranci nad změnami pozitivními. V rámci obou forem náhradní rodinné péče tedy převažují kategorie, kde se liší pozitivní změny požadavků nad kategoriemi, kde rozdíl nebyl zaznamenán v poměru 11 : 2. Celkově tedy zjištěné skutečnosti vyhodnocuji jako převahu změn pozitivních (k vyšší toleranci) nad změnami negativními (k nižší toleranci), tedy prokazatelný rozdíl četnosti.

H3 se potvrdila.

H4.

Předpokládám, že se celkový počet změn v jednotlivých sledovaných kategoriích požadavků žadatelů po přípravě různí.

V případě osvojitelů nastalo ve sledovaném období nejvíce změn požadavků v oblasti přijetí sourozenců, či dvojčat (28%). V pořadí druhá nejvyšší četnost změn pak byla zaznamenána u věku dítěte a přijetí dítěte – nalezence. V obou případech to bylo za celé sledované období celkem 27 změn (19%), tedy téměř pětina všech změn. Nejnižší četnost změn jsem pak zaznamenala ve sledovaném období v případě potřeb speciálního vzdělávání, zdravotního handicapu a pohlaví dítěte. Rozdíly v celkové četnosti změn mezi těmito jmenovanými kategoriemi jsou minimální. Zjištěný rozdíl změn v požadavcích na etnikum dítěte je u osvojitelů oproti jiným kategoriím ovšem zřejmý a svojí velikostí se z tohoto pohledu nachází zhruba uprostřed.

Z výsledku výzkumu je dále zřejmé, že v případě žadatelů o pěstounskou péči došlo ve sledovaném období k nejčastějším změnám v kategoriích věk dítěte (33 změn, 28%), dále v kategorii sourozenci, dvojčata (31 změn, 27%) a v kategorii etnikum dítěte (27 změn, 23%). Na opačném pólu, tedy kategoriemi s nejnižším počtem změn ve sledovaném období, byly zdravotní handicap (10 změn, 9%), potřeba speciálního vzdělávání a pohlaví dítěte (po 8 změnách, 7%). Je tedy zřejmé, že změny v těchto třech uvedených kategoriích jsou ve sledovaném období oproti kategoriím s nejvyššími změnami až 3x nižší. U pěstounů jsem zaznamenala shodu v četnosti změn v kategoriích potřeba speciálního vzdělávání a pohlaví dítěte a menší rozdíl mezi těmito kategoriemi a kategorií zdravotní handicap. Mezi ostatními sledovanými kategoriemi, které z hlediska výzkumu představují většinu, však zaznamenáváme poměrně velké a průkazné rozdíly v četnosti změn.

H4 se potvrdila.

Osvojitelé z výzkumu byli nejvíce nakloněni změnám ohledně přijetí sourozenců či dvojčat, změny v této kategorii byly nejčastější. Jen 5% sledovaného vzorku se v oblasti přijetí sourozenců rozhodlo změnit svoje původní rozhodnutí a žádat pouze o jedno dítě. Vysoká tolerance žadatelů k přijetí sourozenců po přípravě počet může naznačovat pozitivní vliv přípravného kurzu na sebevědomí a vědomí vlastních rodičovských kompetencí, které se mohou projevit mimo jiné, sebedůvěrou v anticipaci zvládnutí výchovy většího počtu dětí. Svoji roli může hrát i fakt, že během příprav jsou žadatelé konfrontováni se skutečností, že v případě další žádosti o přijetí v pořadí druhého dítěte, je pravděpodobnost uspokojení žádosti výrazně nižší. Z praxe víme, že mnoho žadatelů i z tohoto důvodu raději volí variantu současného přijetí dvou dětí (sourozenců či dvojčat), protože v budoucnu nemají jistotu, že se dalšího rozšíření rodiny cestou náhradní rodinné péče dočkají. To platí zvláště právě u žadatelů o osvojení a může být jedním z důvodů nejvyšší četnosti změn v této kategorii.

Koluchová v této souvislosti upozorňuje na nutnost, aby žadatelé o zprostředkování náhradní rodinné péče při zvažování počtu současně (i celkově) přijatých dětí dokázali kriticky zhodnotit své síly a možnosti. Zdůrazňuje, že každý žadatel, každý pár žadatelů unese něco jiného, více nebo méně. Je třeba se zamyslet a nechat si poradit. V praxi se s nekritickými požadavky žadatelů o současné svěření nadměrného počtu dětí v případě osvojitelů nesetkáváme, u pěstounů tomu ale někdy tak bývá. (Koluchová, 2002, s. 126)

Také v mém výzkumu byla četnost změn v této kategorii poměrně bohatě zastoupena, a to hned na druhém místě. Pro pěstouny varování Koluchové platí dvojnásob. Jak zmíněná autorka zdůrazňuje, jde o přijetí dvou nebo více lidských bytostí vyžadujících hodně času, citu i trpělivosti. Také oprávněně zdůrazňuje, že z psychologického hlediska neobstojí argument, že je přece jedno, zda se vaří pro 6 nebo 8 dětí. Péče o děti je přece jen proces a úkol mnohem komplexnější a náročnější vyžadující mnohem více předpokladů a kompetencí, než jsou pouze kuchařské dovednosti náhradních rodičů.

Poměrně často také obě skupiny žadatelů měnily svoje požadavky u věku dítěte. V obou případech převažovalo rozhodnutí o rozšíření věkového rozpětí, tato převaha však nebyla vysoká. Žadatelé o obě formy náhradní rodinné péče jsou na přípravách jistě informováni o skutečnosti, že vhodnou věkovou hranicí pro svěření dítěte do rodiny, jak

zmiňuje např. Niederle je minimálně 10 let. Přinejmenším do tohoto věku může svěřené dítě navázat k osvojitelům a pěstounům uspokojivý citový vztah a nalézat u nich pocit bezpečí a jistoty. Podobné informace podpořené i příklady z praxe mohou pozitivně ovlivňovat postoje žadatelů a následně vést k rozšíření jejich věkového požadavku na dítě. (Niederle, 1999, s. 138)

Co se týče pouze nízké převahy změn směrem k rozšíření věkového rozpětí, do tohoto výsledku se zřejmě na jedné straně promítá obecný a dlouhodobý trend žadatelů (zejména osvojitelů) požadovat a přijímat dítě co nejmladší, na straně druhé se však může i zde jednat o odraz pozitivního vlivu absolvování přípravy, kdy na základě poskytnutých informací žadatelé zjišťují, že svým věkem, předpoklady a motivací splňují i požadavky pro svěřeni dítěte mladšího, raného věku. K tomuto jejich rozhodnutí může navíc vést i skutečnost, že během příprav bývají seznámeni se zkušeností zmiňovanou např. Matějčkem, která říká, že (nově přichozí) malé dítě představuje pro rodinu významný integrační prvek. Takový kojeneček je dle Matějčka centrem zájmu rodiny, zdrojem základního citového uspokojení nejen pro náhradní rodiče, ale případně i vydatným zdrojem výchovných podnětů pro stávající (zpravidla starší) děti ve skupině (rodině). (Matějček, 1999, s. 81) Matějček o tomto fenoménu sice hovoří v souvislosti s přínosem pro rodinu uměle vytvořenou (např. v SOS dětské vesničce), osobně se však domnívám, že tento efekt může působit ve všech rodinách, dokonce i v těch, ve kterých se náhradní rodinná péče nerealizuje. Vágnerová v souvislosti s tématem příchodu mladšího dítěte do rodiny sice uvádí, že sourozenecká rivalita bývá sice tím silnější, čím bližší jsou si „sourozenci“ z hlediska věku, současně však dodává, že i přesto je život s takovými „sourozenci“ obohacující i za takových okolností. Dle mého názoru mohou být právě z těchto dvou uvedených důvodů změny požadavků žadatelů ve smyslu zúžení věkového rozmezí dítěte obou forem náhradní rodinné péče poměrně vysoké. (Vágnerová, 2012, s. 83)

Jako zajímavé výsledky se jeví počty změn v kategorii pohlaví dítěte, které jsou u obou forem poměrně nízké, v případě pěstounů je dokonce vyrovnaný počet změn ve smyslu pozitivní i negativní tolerance. U osvojitelů je pak převaha změn směrem k vyšší toleranci poměrně nízká. Nízký počet celkových změn v této kategorii lze vysvětlit tím, že žadatelé obvykle vstupují do procesu odborného posouzení s již ujasněnou představou o pohlaví

dítěte (dětí), které by chtěli přijmout. Občas se objevují případy, kdy se žadatelé-partneři buď nemohou shodnout na pohlaví dítěte, nebo původně preferují jedno z pohlaví, nejčastěji děvčátko, a na základě informací z přípravy tuto často poněkud idealizovanou představu racionálně korigují. Podobně teprve až během přípravy nebo v souvislosti s jejím absolvováním je většina „nerozhodnutých párů“ schopna se sjednotit v otázce, zda jako dvojice chtějí přijmout chlapce či děvčátko. Obvykle se v takovém případě rozhodnou uvést, že jim na pohlaví dítěte nezáleží, tedy že tuto skutečnost nechají na osudu. Zmíněné dvě kategorie žadatelů se však v praxi neobjevují příliš často, tím je dle mého názoru, mimo jiné i nižší četnost zjištěných změn, a to u žadatelů o obě formy náhradní rodinné péče. Změny směrem k nižší toleranci mohou být (zdánlivě poněkud paradoxně) opět pozitivním efektem přípravy. Jedná se o situace, kdy na základě poznatků a zpětné vazby poskytované během přípravných kurzů někteří žadatelé (páry) zjišťují, že svým osobnostním vybavením, výchovnými předpoklady, stylem života jsou nastaveni spíše na výchovu konkrétního pohlaví, tedy že přijetí dítěte takového pohlaví bude představovat pro ně i pro dítě optimálnější volbu, než přijetí dítěte pohlaví opačného.

Jedním z témat přípravy, které může žadatele v tomto smyslu správně nasměrovat, může být např. debata na téma žádoucího naplnění potřeb dětí a rodičů v náhradní rodině, jehož přirozenou součástí a projevem je také prožívaný předpoklad společné a otevřené budoucnosti. Jak uvádějí Gabriel s Novákem, jako náhradní rodiče jsme plně angažováni na budoucnosti přijatého dítěte, můžeme pro něj mnoho udělat, nebo se o to alespoň pokusit. Potřebujeme vědět, že plody toho co činíme dnes, nepřijdou nazmar. Dítě se podílí na formování životního stylu rodičů a naopak. Vtahuje je do svého světa, rodiče s ním žijí. K tomu je však mimo jiné třeba, aby rodič dokázal být přijatému dítěti dobrým identifikačním vzorem i z hlediska genderového. Pokud má v této oblasti jeden ze žadatelů určité rezervy, nemusí být pro náhradní rodinnou péči žadatelem výslovně nevhodným, je však vhodné tuto skutečnost zohlednit v rámci specifikace pohlaví svěřeného dítěte. (Gabriel, Novák, 2008, s. 30-31)

Příjemným překvapením pro mě osobně byly výsledky v kategorii etnikum dítěte, kdy celkové počty změn i počet změn k vyšší toleranci se svojí četností nenacházely, jak bych zpočátku předpokládala, na konci žebříčku zastoupení, ale spíše uprostřed pořadí změn podle jednotlivých kategorií. Změny k vyšší toleranci u osvojitelů i pěstounů jednoznačně

převažují nad změnami tolerance nižší. U osvojitelů tato převaha byla více jak dvojnásobná (ve prospěch vyšší tolerance), u pěstounů pak dokonce více jak čtyřnásobná. Do vyšší frekvence změn v požadavcích na etnikum dítěte celkově i v rámci změn k vyšší toleranci v případě pěstounů se dle mého názoru promítá celkově vyšší tolerance žadatelů o pěstounskou péči vůči přijatým dětem.

Budoucí pěstouni jsou zpravidla již při podávání žádosti o přijetí dítěte do pěstounské péče připravováni na to, že děti do této formy náhradní rodinné péče odchází po delší době pobytu v ústavním zařízení či u pěstounů na přechodnou dobu, a často s většími problémy zdravotními, vývojovými či psychickými. Jak zdůrazňuje např. Peřinová jiná náročnější situace potom u těchto dětí nastává také při jejich přebírání do rodiny. Pěstouni rovněž zpravidla mívají již nezanedbatelné výchovné a rodičovské zkušenosti, nezřídka vychovávají či vychovali vlastní dítě či děti, nebo jich již několik v pěstounské péči mají. (Peřinová, 2007, s. 26) Tento faktor v motivaci a rozhodnutí žadatelů o pěstounskou péči přijmout etnicky odlišné dítě zmiňuje i Zezulová, která uvádí, že co se týče etnické tolerance, stává se, že náhradní rodina, která dosud nemá s náhradní rodinnou péčí osobní zkušenost, nejprve přijme dítě většinového etnika, a poté, jako další, přijímá etnicky odlišné dítě či děti. Osobně se domnívám, že tento fakt je důsledkem potřeby takových náhradních rodičů nejprve získat patřičné sebevědomí a pocit kompetentnosti při výchově obecně, a že teprve se poté, vyzbrojeni patřičnými zkušenostmi a sebevědomím, odhodlávají k péči o dítě etnicky odlišné. (Zezulová, 2012, s. 99)

Problematika přijetí dítěte menšinového etnika je často a ve velkém rozsahu projednávána na všech přípravách na přijetí dítěte do rodiny. Rozhodně by to mělo být jedním ze stěžejních témat a to i u žadatelů, kteří prvotně přijetí takového dítěte nepřipouštějí. Efekt přípravy na změny požadavků žadatelů v této kategorii směrem k vyšší toleranci, včetně tolerance k menšinovému etniku, je zřejmý. Domnívám se, a výsledky mého výzkumu to potvrzují, že informace a působení během příprav v tomto směru padá více na úrodnou půdu, tedy má vyšší efekt, v případě pěstounů. Příčiny tohoto jevu naznačují dle vlastních praktických zkušeností Hofrová s Rotreklovou, kdy ve shodě s názorem Peřinové také konstatují, že specifika dětí, pro které je vhodná pěstounská péče, jsou mnohem širší a složitější, než je tomu u dětí, které odcházejí do osvojení. Tudíž také role pěstouna ve srovnání s rolí osvojitele je obtížněji zpracovatelná a méně jednoznačná.

Rotreklová s Hofrovou na základě této skutečnosti vyvozují, že i příprava budoucích pěstounů by měla být z časového i obsahového hlediska rozsáhlejší, než je tomu u budoucích osvojitelů. Pěstouni by měli během příprav být vedeni k tomu, připravovat dítěti v rodině vhodné podmínky, které mu pěstouni mohou nabídnout. Jak autorky říkají, tyto podmínky pak mohou pěstouni dále rozšiřovat nebo upřesňovat, a ne snižovat požadavky. Je nasnadě, že tento přístup má na budoucí náhradní rodiče určitý formující, stimulující vliv, takže určitá část účastníků konkrétního kurzu se v duchu tohoto trendu rozhodne svoje požadavky (dle autorek podmínky) spíše upřesnit – rozšířit, než snížit. (Hofrová, Rotreklová, 2007, s. 15)

Navíc jsou žadatelé o náhradní rodinnou péči během příprav zajisté konfrontováni i s odborníkům známou skutečností, že děti se mnohem více liší svou individuální biologickou a vývojovou výbavou, nežli pouze tím, jakého jsou etnika. Jak zdůrazňuje Vančáková etnická příslušnost nabývá na významu teprve v sociálním kontextu, a to tím, jaký postoj k etnicitě dítěte zaujímá jeho nejbližší, později i širší okolí, a zejména jaký postoj si vytvoří dítě ke své etnické odlišnosti samo. (Vančáková, 2011, s. 29)

Co se týče zjištěného počtu změn v kategorii zdravotní handicap dítěte, tato patřila mezi ty nejméně zastoupené, a to společně s kategoriemi potřeba speciálního vzdělávání a pohlaví dítěte. Potřeba speciálního vzdělávání byla u obou forem zastoupena vůbec nejméně. Pokud byla četnost změn v předcházející kategorii (etnikum dítěte) pro mě příjemným překvapením, pak u kategorie zdravotní handicap je tomu spíše naopak. Změny k vyšší toleranci ke zdravotnímu handicapu dítěte sice převažují nad změnami k toleranci nižší, ale jejich celková četnost je skutečně překvapivě nízká. Zdá se tedy, že osvojitelé i pěstouni vnímají závažnější zdravotní handicap dítěte z hlediska jeho přijetí a péče o něj jako závažnější a rizikovější prvek, než je jeho etnický původ. Toto tvrzení dle mého názoru podporuje mimo jiné i fakt, že počet celkových změn v této kategorii je u obou základních forem náhradní rodinné péče takřka totožný, a v případě pozitivních změn (směrem k vyšší toleranci) dokonce zcela totožný.

Zřejmě zde příliš neplatí často používaný argument, který zmiňuje např. Zezulová, že při zvažování přijetí dítěte, které není zcela zdravé, mají žadatelé o osvojení i pěstounskou péči do jisté míry snadnější pozici než při narození vlastního dítěte s handicapem, zejména

získávají čas a možnost se na přijetí takového dítěte a péči o něj předem připravit. Jeho přijetí je projevem svobodné vůle a rozhodnutí žadatelů. Rozhodně nemusí řešit otázku vlastní viny za postižení dítěte. (Zezulová, 2012, s. 101)

Přesto, jak uvádí Čermáková náhradní rodiče potřebují praktické informace, které jim umožní posoudit, zda bude v jejich silách o závažněji nemocné dítě pečovat a „nezhroutit se“. Autorka podotýká, že závažnější zdravotní handicap není totéž, co běžné projevy ústavní deprivace, protože zdravotní handicap dítěte může vyžadovat pravidelnou rehabilitaci, pravidelné kontroly na neurologii, ortopedii, kardiologii a dalších specializovaných ambulancích, náročnější farmakologickou léčbu, případně i operace, apod. (Čermáková, 2012, s. 5)

V rámci kvalitně vedených příprav žadatelů, by měly být budoucí pěstouni a osvojitelé také na rovinu upozorněni, že problematickým momentem v informovanosti rodičů o anamnéze dítěte bývá její rodinná složka (rodinná anamnéza). Ve shodě s Čermákovou a ze zkušeností z vlastní praxe musím konstatovat, že někdy potřebné informace z rodinné anamnézy úplně chybí, někdy jsou pouze částečné. Např. je napsáno, že matka byla závislá na drogách, ale údaje o psychiatrické diagnóze matky chybí. Matka také mohla přijít k porodu bez předchozího sledování gynekologem, tudíž mnoho informací o průběhu těhotenství chybí, matka navíc záhy po porodu může ze zdravotnického zařízení odejít. Nesmíme zapomínat také na fakt, že některé údaje jsou předmětem lékařského tajemství. (Čermáková, 2012, s. 6) To se např. v poslední době týká genetického vyšetření dítěte, které dle stanoviska Ministerstva zdravotnictví odporuje zásadám uvedeným v Dodatkovém protokolu k Úmluvě o lidských právech a biomedicíně o genetickém testování pro zdravotní účely. Zde je uvedeno, že genetická vyšetření v oblasti zdravotnictví lze nabízet nebo provádět striktně pouze pro účely zdravotních služeb, tedy ne služeb např. služeb sociálních. (viz Stanovisko Ministerstva zdravotnictví ze dne 10. září 2014 zaslané Mgr. Janě Hanzlíkové, náměstkyni ministryně práce a sociálních věcí pro ochranu práv dětí a sociální začleňování)

Žadatelé jsou během příprav otevřeně informováni také o skutečnosti, kterou uvádí v odborné literatuře např. Papcunová, že po přijetí dítěte se zdravotním postižením musí náhradní rodiče počítat s tím, že i když se zdravotní stav dítěte po přijetí do rodiny

zpravidla lepší, jeho postižení nejspíše zcela nezmizí. Stejná autorka uvádí svoji zkušenost, že pro náhradní rodiče bývá nejtěžší vyrovnat se s nepoměrem pokroků zdravotně handicapovaných dětí a času, který nápravě takového handicapu věnují. (Papcunová, 1999, s. 125-126)

Na tomto místě však považuji za vhodné zmínit svůj názor, že ačkoliv se nízká četnost změn požadavků žadatelů v této kategorii jeví jako nízká a zdánlivě naznačuje nízký efekt vlivu přípravy na vnímání žadatelů, ve skutečnosti se může jednat o pravý opak. Zatímco ve srovnání s předcházející kategorií etnikum dítěte je totiž při zamýšlení se nad všemi souvislostmi zřejmé, že minoritní etnikum samo o sobě neznamena problém ve zdravém a harmonickém vývoji dítěte, což se o zdravotním či smyslovém handicapu rozhodně říci nedá. Z tohoto pohledu jsou to kategorie vzájemně nesouměřitelné. Pokud jsou žadatelé o náhradní rodinnou péči během příprav otevřeně konfrontováni se zátěží, kterou může pro náhradní rodiče po přijetí do rodiny handicap dítěte představovat, umožňuje jim to zpravidla zaujmout k této otázce zodpovědnější postoj, především si informovaně uvědomit, zda by takovou zátěž dlouhodobě dostatečně zvládali. Relativně nízký počet četností změn požadavků k vyšší toleranci k handicapu dítěte tak ve skutečnosti může naznačovat pozitivní vliv příprav, protože při o poznání vyšších četnostech tolerance k závažnému zdravotnímu handicapu, bychom se mohli právem obávat, zda rozhodnutí všech takových žadatelů jsou dostatečně promyšlená a zodpovědná.

U kategorie potřeba speciálního vzdělávání považuji za vhodné specifikovat vymezení této kategorie pro účely mého výzkumu. Při výzkumu jsem tuto kategorii pojala úžeji než jak tomu obvykle bývá, to znamená, že potřebou speciálního vzdělávání chápu nutnost tohoto vzdělávání v důsledku mentálního (intelektového) postižení dítěte. Ostatní postižení vyžadující jinak zaměřenou speciálně pedagogickou péči (tedy především tělesná, smyslová postižení a ostatní psychiatrické diagnózy), jsem pracovně zahrнула do kategorie zdravotní handicap. Poněkud mimo stojí potom potřeba péče etopedické.

Jak v této souvislosti upozorňuje např. Striová na rozdíl od zjevných tělesných handicapů, případně psychického postižení ve smyslu pervazivní vývojové poruchy (autismu), může představovat výchova dětí s lehkým mentálním handicapem (těchto dětí především se uvedená kategorie ve výzkumu týkala) pro náhradní rodiče paradoxně vyšší náročnost,

minimálně v některých specifických situacích. Striová uvádí svoji praktickou zkušenost, že zatímco např. u autistického dítěte je již jasně zřejmé a dané, že nikdy nebude schopno samostatného života a jeho zbytek stráví někde v chráněném bydlení, dítě s lehkým intelektovým postižením se od začátku zpravidla pohybuje mezi zcela zdravými dětmi (školka, škola, volný čas) a je s nimi srovnáváno. Z této konfrontace však většinou nevycházejí jako vítězové, spíše naopak. Bývají mnohem více kárání a napomínání, než tomu je u ostatních dětí, okolí pro jejich specifika nemívá pochopení. Doma to může být alespoň zpočátku podobné. (Striová, 2013, s. 47)

Navíc, jak upozorňuje např. Zezulová se speciálně vzdělávací potřeby mohou mezi dětmi v náhradní rodinné péči vyskytovat možná ještě častěji než v ostatní populaci. K tomu dodává, že se v těchto případech nejedná o dobře definovatelné a diagnostikovatelné odchylky, ale velmi často o projevy méně specifické, které úzce souvisejí s ranou deprivací. (Zezulová, 2012, s. 79)

Výsledky v kategorii potřeba speciálního vzdělávání byly pro mě rovněž určitým překvapením, zejména, co se týče četnosti změn požadavků, která byla u obou forem náhradní rodinné péče relativně nízká, což bylo méně očekávané zejména u žadatelů o pěstounskou péči. Jejich celkově vyšší tolerance ohledně handicapů a rizik na straně dítěte se oproti osvojitelům, v případě této kategorie, tolik neprojevila ve vysoké četnosti změn k vyšší toleranci. Pozitivním prvkem vyšší toleranci pěstounů přece jen naznačující je však skutečnost, že pokud již své požadavky v dané kategorii změnili (byť méně často), jednalo se vždy o změnu pozitivní. Za celé sledované období jsem totiž u pěstounů nezaznamenala jedinou změnu k toleranci nižší. Naopak, celkově náročnější žadatelé o osvojení celkově měnili v této kategorii svoje požadavky směrem k nižší toleranci téměř stejně často jako požadavky k toleranci vyšší. Celkový počet změn v této kategorii byl ještě o málo nižší než v případě pěstounů, což rovněž svědčí pro celkově nižší toleranci žadatelů – osvojitelů.

V tomto případě se však nabízí ještě jedno vysvětlení. Nelze totiž vyloučit, že relativně časté změny k nižší toleranci v případě osvojitelů mohou souviset s vlivem přípravy a působením jejich lektorů. Praxe totiž prokazuje, že již v rámci psychologického vyšetření bývá žadatelům o osvojení doporučeno, ať zváží, zda při jejich intelektové výbavě

a dosažené sociokulturní úrovni jejich života, by je přijetí dítěte se znatelně sníženými mentálními limity do budoucna skutečně rodičovsky naplňovalo. Jsem přesvědčená, že podobným směrem se s těmito žadateli pracuje i v rámci příprav, což může mít posléze za následek zdánlivě nepříznivé změny v požadavcích osvojitelů, které však mohou být ve skutečnosti žádoucím odrazem skutečné zralosti, racionálnosti a odpovědnosti v přístupu a postojích žadatelů – osvojitelů, ke kterým dospěli mj. i díky pozitivně stimulujícímu působení absolvované přípravy. V případě pěstounské péče je v důsledku odlišných specifik a charakteristik této formy přístup k žadatelům poněkud jiný. Zde by naplnění rodičovských ambicí nemělo být v žádném případě primární motivací, a tudíž by se měla také lišit očekávání, která jsou do dítěte žadateli vkládána. To ostatně výsledky mého výzkumu do jisté míry také potvrzují.

V případě kategorie babybox, která byla hodnocena pouze u osvojitelů, dle výsledku výzkumu vliv přípravy není příliš zřejmý, případně se můžeme domnívat, že je svým způsobem až kontraproduktivní. To platí za předpokladu, že vycházíme z odborníky obecně uznávaného práva dítěte znát a posilovat vědomí své rodinné a celkové identity a rodových kořenů. Babyboxy svojí podstatou tuto možnost dítěti odpírají. V tomto smyslu se, jak již v červnu 2011 upozornil např. i internetový portál TÝDEN. CZ, vyslovil i Výbor OSN pro práva dítěte, který ve své zprávě vyzval Českou republiku k uzavření babyboxů, protože podle něj odporují mezinárodní Úmluvě o právech dítěte. Z tohoto pohledu se tedy můžeme domnívat, že na přípravě podrobně probírané téma vědomí vlastní identity a rodinných kořenů dítěte nepřináší žádoucí efekt, ale dokonce snad působí opačně, tedy podporuje u žadatelů pocit, že i přes naznačené problémy, které může dítě v důsledku svého statutu „dítěte z babyboxu“ v budoucnu prožívat, je možné a vhodné si takové dítě osvojit. Tuto tezi podporuje i výrazná převaha změn požadavků směrem k vyšší toleranci, tedy ochota takové dítě přijmout. Četnost rozhodnutí po absolvování přípravy takové dítě nepřijmout byla oproti opačnému rozhodnutí až téměř 6x nižší. Pokud se zamyslíme nad možnými příčinami této skutečnosti, jedním z důvodů může být vysoká emoční citlivost dané problematiky, protože babyboxy jsou stále prezentovány jako protipól jednoznačného ohrožení života dítěte. Jedná se tedy o situaci „zcela na hraně“, která zejména u dlouhodobě bezdětných žadatelů vyvolává silnou emoční tenzi a posiluje sentimentální postoje a přístupy. Jinými slovy lze říci, že osvojitelé i díky výše zmíněnému často poněkud iracionálně spoléhají, že právě oni budou mít zkrátka štěstí. Z praxe ovšem víme,

že tato očekávání mohou být poněkud záludná, protože anamnestické údaje dítěte zpravidla zcela chybí. V této souvislosti jsme v Jihomoravském kraji v nedávné době řešili např. 2 případy dětí z babyboxu, kdy jedno z dětí mělo závažnější zdravotní onemocnění a u druhého se později začaly profilovat vzhledové rysy odlišného etnika.

Z čistě účelového pohledu je však vysoký počet žadatelů, kteří se po přípravě rozhodnou dítě z babyboxu do své péče převzít žádoucím prvkem, protože v poslední době se počet babyboxu v Jihomoravském kraji rozrostl na celkový počet 4. Z tohoto důvodu lze očekávat, že potřeba umístit větší počet dětí z této kategorie časem poroste.

Na závěr problematiky přijetí dítěte z babyboxu je třeba zdůraznit, že v této kategorii je zastoupena i ochota/neochota přijmout dítě nalezené mimo babybox. Počty těchto dětí byly ve sledovaném období minimální a platí pro ně v podstatě totéž, co pro děti z babyboxu. Praxe ale přece jen ukazuje, že žadatelé o osvojení se přijetí dětí nalezců (mimo babyboxy) obávají poněkud více, jelikož daleko kritičtěji hodnotí matky, kterým jejich vlastní dítě ani nestálo za to, aby ho odložily do bezpečné, vyhřívané a monitorované schránky, a zajistily tak pro něj ve chvíli jeho opuštění alespoň základní ochranu života a zdraví.

ZÁVĚR

Není výjimkou, že v rámci procesu zprostředkování náhradní rodinné péče a odborného posouzení žadatelů o osvojení či pěstounskou péči, se představy uváděné těmito žadateli po absolvování přípravy k přijetí dítěte významnou měrou liší od představ deklarovaných žadateli před jejich nástupem do této přípravy. Lze se tedy domnívat, že změna požadavků žadatelů má úzkou souvislost mj. právě s absolvováním příprav. Tento předpoklad mě inspiroval k zamyšlení, jak konkrétně informace a poznatky získané žadateli během příprav ovlivňují jejich představy o dítěti, a v jakém směru.

Cílem mé diplomové práce tedy bylo popsat a výzkumně posoudit vliv příprav žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče na změny jejich požadavků na dítě. Jednalo se zejména o zjištění, zda má příprava v obecné rovině skutečně vliv na změnu požadavků, pokud ano, tak v jakém směru a jakých charakteristik dítěte se tyto změny nejvíce týkají. Dále jsem zjišťovala, zda existuje rozdíl vlivu přípravy na změnu požadavků mezi osvojiteli a pěstouny, a v jakém smyslu, a zda jsou případné změny požadavků žadatelů stabilní v čase. Tento výzkum jsem realizovala na Krajském úřadě jihomoravského kraje, odboru sociálních věcí. Výzkumný vzorek tvořily spisové dokumentace žadatelů náhodně vybrané z časového období 2008-2012. Jednalo se o žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče (osvojení, pěstounská péče), kteří si v uvedeném období podali žádost na území Jihomoravského kraje.

Při výzkumu jsem vycházela z obsahové analýzy a kvantitativního vyhodnocení těch údajů spisové dokumentace žadatelů, které se přímo dotýkají jejich požadavků na dítě a to před absolvováním přípravy a po jejím ukončení.

Dle výsledku výzkumu je zřejmé, že se četnost změn v jednotlivých sledovaných kategoriích mezi osvojiteli a pěstouny liší. Osvojitelé ve srovnání s pěstouny výrazně častěji měnili své požadavky v kategorii sourozenci, dvojčata a pohlaví dítěte, pěstouni naopak častěji než osvojitelé měnili své požadavky v kategorii etnikum dítěte, věk dítěte, zdravotní handicap a potřeba speciálního vzdělávání. V některých kategoriích (pohlaví dítěte, zdravotní handicap a potřeba speciálního vzdělávání) byl však zaznamenaný rozdíl mezi sledovanými druhy náhradní rodinné péče poměrně malý.

Ani u jedné ze sledovaných kategorií bez ohledu na zvolenou formu náhradní rodinné péče, nelze vysledovat trvalý, dlouhodobý trend nárůstu či poklesu změn požadavků. Časové křivky změn v jednotlivých kategoriích nepravidelně kolísaly, ale ke změnám (buť v některých kategoriích minimálním) evidentně docházelo.

U žadatelů o osvojení ve všech sledovaných kategoriích převažovaly změny k vyšší toleranci nad změnami k toleranci nižší. Tato skutečnost byla nejvýraznější u kategorií sourozenci, dvojčata, etnikum dítěte a babybox, nalezenec. Převaha pozitivních změn byla zaznamenána rovněž ve většině sledovaných kategoriích v případě žadatelů o pěstounskou péči, vyjma pohlaví dítěte a potřeba speciálního vzdělávání.

Celkový počet změn v jednotlivých sledovaných kategoriích požadavků žadatelů po přípravě se různily. U osvojitelů i pěstounů zaznamenáváme mezi většinou sledovaných kategorií poměrně velké a průkazné rozdíly v četnosti změn. V případě osvojitelů tvoří rozdíl mezi kategoriemi s nejčastějším počtem změn a kategoriemi s nejnižším počtem změn řádově desítky procent. I když rozdíly v celkové četnosti změn mezi některými kategoriemi jsou v případě osvojitelů malé, zjištěný celkový rozdíl změn v rámci všech kategorií je ovšem u této skupiny žadatelů zřejmý. U pěstounů je zaznamenán rozdíl mezi kategoriemi s nejvyšší četností změn a kategoriemi s nejnižším počtem změn až trojnásobný. V případě pěstounů jsem sice zaznamenala shodu četnosti změn ve dvou kategoriích, i zde však obdobně jako u osvojitelů platí, že u ostatních sledovaných kategorií, které z hlediska výzkumu představují většinu, jsou rozdíly mezi nimi přesvědčivé.

Domnívám se, že moje diplomová práce může být užitečným podkladem a cenným informačním zdrojem pro kolegy působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, zejména pro ty, kteří se aktivně spolupodílejí na odborném posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Může být rovněž přínosnou inspirací i pro odborníky působící v organizacích zabezpečujících přípravu žadatelů. Práce poskytuje potřebný teoretický základ v dané problematice a praktické poznatky vyplývající z realizace a výsledku výzkumu.

Cíl, který jsem si stanovila, se tak dle mého názoru podařilo v požadovaném rozsahu splnit.

Závěry výzkumu potvrzují oprávněný požadavek na stabilní zařazení sociálního pedagoga do lektorského týmu zajišťujícího přípravu žadatelů, a to především v potřebě posílení výchovného působení na žadatele v oblasti multikulturní výchovy, práce se sociálně patologickými jevy mezi dětmi a mládeží, zdravého životního stylu a spolupráce s odborníky, dotčenými orgány státní správy doprovázejícími organizacemi.

Vzhledem k relativně malému výzkumnému vzorku musím upozornit, že je však vhodné výsledky tohoto výzkumu interpretovat opatrně a zdrženlivě. Zároveň připouštím, že prezentované výsledky mohou být do určité míry zkresleny skutečností, že do výzkumného vzorku byli zařazeni jak žadatelé o první dítě, tak žadatelé, kteří si již v minulosti jedno či více dětí osvojili či přijali do pěstounské péče, a v důsledku toho již v minulosti zpravidla kurs přípravy (programované diskusní skupiny) absolvovali. Absolvování předchozí přípravy může efekt nynější přípravy do jisté míry kontaminovat, a to ve smyslu pozitivním i negativním.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ARCHEROVÁ, C. Dítě v náhradní rodině. Praha: Portál, 2001, 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
2. BUBLEOVÁ, V. Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti. In Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, 11-27 s. ISBN 80-7178-637-3.
3. BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK a H. PAZLAROVÁ. Zkušenosti ze zahraničí – Rakouský model příprav pěstounů. In Příprava pěstounů a osvojitelů - Zkušenosti, náměty a příspěvky z let 2000-2001. Brno: Trialog, 2002, 55-58 s.
4. BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A., FRANTÍKOVÁ, J., F. VYSKOČIL a P. POKORNÁ. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013, 52 s. ISBN 978-80-87455-17-3.
5. BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A., FRANTÍKOVÁ, J., F. VYSKOČIL a P. POKORNÁ. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 59 s. ISBN 978-80-87455-19-7.
6. BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A., F. VYSKOČIL a P. POKORNÁ. Základní informace o osvojení (adopci) . Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014, 64 s. ISBN 978-80-87455-18-0.
7. BUBLEOVÁ, V., VRÁNOVÁ, L., A. VÁVROVÁ, a J. FRANTÍKOVÁ. Základní informace o náhradní rodinné péči. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2011, 89 s. ISBN 978-80-87455-01-2.
8. CAMPBELL, R. Potřebuji tvou lásku. Praha: Návrat domů, 2001, 119 s., ISBN 80-85495-63-5.
9. ČEVELA, R., L. ČEVELOVÁ a A. ZVONÍKOVÁ. Posudkové lékařství. Praha: Grada, 2010.

10. ČERMÁKOVÁ, M. Dítě v náhradní rodinné péči očima pediatra. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, 54 s. ISBN 978-80-87455-10-4.
11. DOSTÁLKOVÁ, V. Význam přípravy pěstounů a osvojitelů z pohledu okresního úřadu. In Příprava pěstounů a osvojitelů-Zkušenosti, náměty a příspěvky z let 2000-2001. Brno: Trialog, 2002, 45-47 s.
12. FERJENČÍK, J. Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Praha: Portál, 2010, 256 s. ISBN 978-80-7367-815-9.
13. GABRIEL, Z. a T. NOVÁK. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Praha: Grada, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
14. GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
15. HOFROVÁ, V. Příprava budoucích pěstounů a osvojitelů-situace dítěte před svěřením do rodiny. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z V. celostátního semináře NRP Brno, 10. – 11. ŘÍJNA 2005. Brno: o.s. TRIALOG-Poradenské centrum ve spolupráci s o.s. TRIALOG (Brněnský institut rozvoje občanské společnosti), 2005, 23-26 s.
16. HOFROVÁ, V. a E. ROTREKLOVÁ. Inovativní prvky v odborné přípravě na přijetí dítěte do pěstounské péče a odborné služby pro pěstouny a rodiče. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z VII. celostátního semináře NRP Brno, 10. - 11. 10. 2007. Brno: TRIADA- Poradenské centrum, o.s., 2007, 12-19 s.
17. HOFROVÁ, V. a E. ROTREKLOVÁ. Odborná příprava budoucích osvojitelů a pěstounů. Brno: TRIADA-Poradenské centrum o.s., 2009, 38 s. ISBN 978-80-254-4588-4.

18. HORTOVÁ, M. Dosavadní zkušenosti s přípravou žadatelů o náhradní rodinnou péči v Brně v kontextu nového zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In Příprava pěstounů a osvojitelů- Zkušenosti, náměty a příspěvky z let 2000-2001. Brno: Trialog, 2002, 36-40 s.
19. CHYTRÝ, M. Příprava žadatelů o NRP. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z VII. celostátního semináře NRP Brno, 10. - 11. 10. 2007. Brno: TRIADA- Poradenské centrum, o.s., 2007, 27-28 s.
20. Informace MPSV o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu. MPSV, 14. 03. 2013.
21. Informace MPSV k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., k 21. 12. 2012, MPSV, 2012.
22. KALÁBOVÁ, S. a L. SCHNEYDEROVÁ. Vývoj a perspektivy psychologické přípravy žadatelů o svěřením dítěte do náhradní rodinné péče. In Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. Praha: MPSV, 1999, 41- 44 s. ISBN 80-85529-66-1.
23. KOLUCHOVÁ, J. Úskalí adopce a pěstounské péče. In Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, 111-127 s. ISBN 80-7178-637-3.
24. KONEČNÁ, H. a L. KOUBOVÁ. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010, 115 s. ISBN 978-80-87455-00-5.
25. KONEČNÁ, H. a M. SUDOVÁ. Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu? Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 96 s. ISBN 978-80-87455-08-1.

26. KOVAŘÍK, J., V. BUBLEOVÁ a K. ŠLESINGEROVÁ. Náhradní rodinná péče v praxi. Praha: Středisko náhradní rodinné péče a Portál, 2004, 167 s.
ISBN 80-7178-957-7.
27. KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, 216 s.
ISBN 978-80-7367-383-3.
28. LACA, S. Sociální pedagogika. Brno: IMS, 2011, 211 s.
29. MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999, 183 s.
ISBN 80-7178-304-8.
30. MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, 98 s.
ISBN 80-85282-36-6.
31. MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., J. KOVAŘÍK a L. BENEŠOVÁ. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, 155 s.
ISBN 80-7178-637-3.
32. Metodické doporučení MPSV č.6/2009 k pěstounské péči na přechodnou dobu.
Praha: MPSV, 2009.
33. Metodické doporučení MPSV č.7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha: MPSV, 2009.
34. NIEDERLE, P. Optimální četnost velkých pěstounských rodin. In Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. Praha: MPSV, 1999, 128-139 s.
ISBN 80-85529-66-1.
35. NOVOTNÁ, V. Rodinné právo v novém občanském zákoníku (4.).
In Právo a rodina. 2014, č. 4, s. 4. ISSN 1212-866X.

36. NOVOTNÁ, V. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku (5)*.
In *Právo a rodina*. 2014, č. 5, s. 2. ISSN 1212-866X.
37. NOVOTNÁ, V. a E. BURDOVÁ. *Zákon o sociálně právní ochraně dětí*. Praha:
Linde, 2007, 470 s. ISBN 978-80-86131-72-6.
38. NOVOTNÁ, V. a L. PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha:
Linde, 2004, 159 s. ISBN 80-86131-56-4.
39. NOVOTNÝ, P., IVIČIČOVÁ, J., I. SYRŮČKOVÁ a P. VONDRÁČKOVÁ. *Nový občanský zákoník Rodinné právo*. Praha: Grada, 2014, 200 s.
ISBN 978-80-247-5167-2.
40. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, 94 s.
ISBN 978-80-8613191-7.
41. ONDŘEJOVÁ, M. *Sociální práce v náhradní rodinné péči*. In: Metodika odborných služeb v náhradní rodinné péči. Praha: MPSV, 1979, 259 s.
42. *OSN kárá Česko: Zrušte baby boxy a zaměřte se na romské děti*, článek na internetovém portálu TÝDEN.CZ, získáno 11.11.2014
http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/osn-kara-cesko-za-segregaci-romu-a-prilis-deti-v-detskych-domovech_205254.html#.VGIFtErhZok.
43. PAPCUNOVÁ, M. *Umísťování dětí s postižením z ústavních zařízení do pěstounské péče*. In Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči. Praha: MPSV, 1999, 124-127 s. ISBN 80-85529-66-1.
44. PÁVKOVÁ, E. *Zpětná vazba z přípravy pěstounů a osvojitelů pro krajský úřad*. In Příprava pěstounů a osvojitelů- Zkušenosti, náměty a příspěvky z let 2000-2001. Brno: Trialog, 2002, 43-44 s.

45. PEŘINOVÁ, D. *Co musíme udělat pro včasné propuštění dětí do náhradní rodinné péče*. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z VII. celostátního semináře NRP Brno, 10. - 11. 10. 2007. Brno: TRIADA- Poradenské centrum, o.s., 2007, 24-27 s.
46. PETRUSEK, M. *Teorie a metoda v moderní sociologii*. Praha: Univerzita Karlova, 1993, ISBN 80-7066-799-0.
47. *Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin*. Nadační fond J/T, 2014. s. 26.
48. PŘADKA, M., D. KNOTOVÁ a J. FALTÝSKOVÁ. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2004, 45 s. ISBN 80-210-3469-6.
49. *Průručka PRIDE – Základní přípravný kurz pro potenciální náhradní rodiče*. Praha: CWLA, 2009, 357 s.
50. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
51. ROTREKLOVÁ, E. a V. HOFROVÁ. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z IX. celostátního semináře NRP Brno, 30.9. – 1.10.2009. Brno: TRIADA- Poradenské centrum, o.s., 2009, 43-47 s. ISBN 978-80-254-5957-7.
52. ROTREKLOVÁ, E., HOFROVÁ, V., M. KOTEK a J. LÁSKOVÁ. *Metodické poznámky pro lektory příprav pěstounů a osvojitelů*. Brno: Trialog, 2003, 31 s.
53. ROTREKLOVÁ, E., V. WESSELÁ a M. KOTEK. *Příprava pěstounů a osvojitelů- Zkušenosti, náměty a příspěvky z let 2000-2001*. Brno: Trialog, 2002, 58 s.
54. SCHOLEROVÁ, Jayne E. *Adopce vztah založený na slibu*. Praha: Návrat domů, 2002, 217 s. ISBN 80-7255-066-7.

55. SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: MPSV, 2003, 142 s. ISBN 80-86552-62-4.
56. SOBOTKOVÁ, I. a V. OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 197 s. ISBN 978-80-244-3821-4.
57. *Stanovisko Ministerstva zdravotnictví ze dne 10. září 2014 zaslané Mgr. Janě Hanzlíkové, náměstkyni ministryně práce a sociálních věcí pro ochranu práv dětí a sociální začleňování*.
58. STRIOVÁ, M. *Děti, které se rodí v srdci*. Praha: Portál, 2013, 172 s. ISBN 978-80-262-0359-9.
59. ŠÍROVÁ, L. *Posuzování zdravotního stavu pro účely náhradní rodinné péče*. In Sborník informací o posudkové službě sociálního zabezpečení. Praha: MPSV, 2007, 88 s. ISBN 978-80-86878-30-0.
60. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
61. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, 181 s., ISBN 978-80-87455-14-2.
62. VANČÁKOVÁ, M. *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 32 s. ISBN 978-80-87455-05-0.
63. VÁVROVÁ, A., POKORNÁ, P., FRANTÍKOVÁ, J., H. KORCOVÁ a K. ŘEHÁKOVÁ. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, 66 s. ISBN 978-80-87455-16-6.

64. WESSELÁ, V. *Význam zapojení psychologa z pracoviště náhradní rodinné péče krajského úřadu do přípravy pěstounů a osvojitelů.* In Příprava pěstounů a osvojitelů - Zkušenosti, náměty a příspěvky z let 2000-2001. Brno: Trialog, 2002, 48-49 s.
65. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
66. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
67. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce.* Praha: Portál, 2012, 200 s. ISBN 978-80-262-0065-9.
68. ZUMAN J. a F. VYSKOČIL. *Právní úprava náhradní rodinná péče na Slovensku.* In Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku. Praha, Středisko náhradní rodinné péče, 151-172 s. ISBN 978-80-87455-15-9.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Počet žádostí o náhradní rodinnou péči podaných v letech 2008 – 2012.....	59
Tab. 2. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie sourozenci, dvojčata, etnikum dítěte).....	59
Tab. 3. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie věk dítěte, pohlaví dítěte).....	60
Tab. 4. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie zdravotní handicap, potřeba speciálního vzdělávání).....	61
Tab. 5. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o osvojení po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie babybox, nalezenec).....	62
Tab. 6. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o pěstounskou péči po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie sourozenci, dvojčata, etnikum dítěte).....	64
Tab. 7 Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o pěstounskou péči po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie věk dítěte, pohlaví dítěte).....	65
Tab. 8. Změny požadavků a představ o přijatém dítěti u žadatelů o pěstounskou péči po absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny (kategorie zdravotní handicap, potřeba speciálního vzdělávání).....	66
Tab. 9 Porovnání změn v jednotlivých kategoriích podle formy náhradní rodinné péče...	67

SEZNAM PŘÍLOH

- PI Žádost o zařazení do evidence žadatelů
- PII Dotazník – příloha k žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče
- PIII Abeceda pěstounství

PŘÍLOHA PI :

Žádost o zařazení do evidence žadatelů

Tiskopis prosím vyplňte čitelně

podací razítko

Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

I. Žadatelka:

Příjmení:	Jméno ¹⁾ :	
Rodné příjmení ²⁾ :	Titul před jménem:	za jménem:
Rodné číslo ³⁾ :	Datum narození:	
Místo trvalého pobytu:	Obec:	Část obce:
	Ulice:	Č. p. ⁴⁾ : Č. orient.: PSČ:
Cizinec - adresa pobytu:	Obec:	Část obce:
	Ulice:	Č. p. ⁴⁾ : Č. orient.: PSČ:
Rodinný stav:	Telefon:	E-mail:

II. Žadatel:

Příjmení:	Jméno ¹⁾ :	
Rodné příjmení ²⁾ :	Titul před jménem:	za jménem:
Rodné číslo ³⁾ :	Datum narození:	
Místo trvalého pobytu:	Obec:	Část obce:
	Ulice:	Č. p. ⁴⁾ : Č. orient.: PSČ:
Cizinec - adresa pobytu:	Obec:	Část obce:
	Ulice:	Č. p. ⁴⁾ : Č. orient.: PSČ:
Rodinný stav:	Telefon:	E-mail:

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se **osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu^{*)}**, v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

V případě osvojení, pokud krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů, **souhlasím – nesouhlasím^{*)}** s tím, aby tato žádost byla postoupena Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za účelem zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny.

Žádám výlučně o osvojení z ciziny. Ano – Ne^{*)}

1) Uveďte všechna jména osoby.

2) Kolonku **Rodné příjmení** vyplňte pouze v případě, že se liší od příjmení.

3) Cizinci, pokud nemají v ČR přiděleno rodné číslo, uveďte v kolonce **Rodné číslo** v ČR datum narození ve tvaru den, měsíc, rok.

4) Pokud je místo čísla popisného přiděleno číslo evidenční, uveďte před číslem písmeno E.

*) Nehodící se škrtněte.

Souhlasím s tím, že orgány sociálně právní ochrany dětí, podílející se na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče, jsou oprávněny zajišťovat další potřebné údaje zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné rodinné prostředí, a dále jsou oprávněny kdykoliv zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

Dávám souhlas s uchováním a zpracováním osobních údajů a fotokopii osobních dokladů všemi orgány sociálně-právní ochrany, které se budou podílet na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče (v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění a zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, v platném znění).

Souhlasím s účastí na odborné přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

Formulář jsem převzal(a) z oficiálních webových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí, nezměnil(a) jsem na něm žádné pevné texty, pouze jsem pravdivě vyplnil(a) kolonky určené k vyplňování.

V _____ dne . . 20

podpis žadatelky

V _____ dne . . 20

podpis žadatele

K žádosti prosím doložte:

- občan ČR - doklad o státním občanství
- cizinec – doklad o povolení k trvalému pobytu na území ČR nebo o nepřetržitém přechodném pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR
- občan ČR - opis z evidence Rejstříku trestů – vyžádá obecní úřad s rozšířenou působností
- cizinec - doklad obdobný opisu z evidence Rejstříku trestů vydaný ve státech, ve kterých se žadatel zdržoval nepřetržitě déle než 3 měsíce v době od dovršení patnáctého roku věku do podání žádosti – doloží žadatel
- zpráva o zdravotním stavu praktického lékaře předložena žadatelem
- dotazník obsahující další osobní údaje žadatele, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, údaje o osobách žijících v domácnosti žadatele, představy o dítěti

Formuláře žádosti naleznete na internetové adrese <http://www.mpsv.cz>.

PŘÍLOHA PII :

Dotazník – příloha k žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče

Dotazník k žádosti o zařazení do evidence žadatelů
vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

ČÁST A – ÚDAJE O ŽADATELI/ŽADATELCE

I. OSOBNÍ ÚDAJE ŽADATELE/KY

Jméno a příjmení:
Datum narození:

Rodné příjmení:

Státní příslušnost:

Národnost:

Náboženské vyznání:

Jazyk/y používané v domácnosti:

Kontaktní údaje (pokud se liší od údajů uvedených v žádosti):

Adresa:

Pobyt na adrese od:

Telefon:

E-mail:

II. VZDĚLÁNÍ (uved'te název školy, vyučení, odborné zkoušky)

základní

vyučen – obor:

středoškolské:

vyšší odborné:

vysokoškolské:

Jiné odborné zkoušky:

III. ZAMĚSTNÁNÍ (uved'te název zaměstnavatele a Vaše postavení v zaměstnání max. 5 let zpět, pracovní dobu, vzdálenost od místa bydliště)

.....
.....
.....
.....
.....

IV. ZÁJMY

.....
.....
.....
.....
.....

V. ZKUŠENOSTI S PÉČÍ O DĚTI

Věnoval/a jste se péči o děti
- v rámci výkonu zaměstnání? ano ne

Kde a jak:

.....
.....
.....
.....

- v rámci dobrovolné činnosti? ano ne

Kde a jak:

.....
.....
.....

- jinde? ano ne

Kde a jak:

.....
.....
.....

VI. ZDRAVOTNÍ STAV

Léčíte se s nějakým onemocněním? ano ne

Jakým:

.....
.....

Máte nějaké zdravotní obtíže a omezení (alergie, astma...)?

ano ne

Jaké:

.....
.....

Užíváte trvale léky?:

ano ne

Jaké:

.....

Docházíte k odbornému lékaři ano; jaké odbornosti ne

ZDRAVOTNÍ STAV

Vyskytlo se ve Vaší rodině (rodiče, sourozenci, děti) nějaké dědičné nebo závažné onemocnění?

ano ne

Jaké:

Jaká závažnější onemocnění jste prodělal/a Vy?:

.....

Utrpěl/a jste nějaký závažný úraz?:

ano ne

Kdy a jaký:

Zůstaly Vám nějaké následky?:

ano ne

Jaké:

Byl/a jste někdy hospitalizován/a pro duševní onemocnění?

ano ne

S jakým onemocněním:

.....

Byl/a jste vyšetřen/a nebo ambulantně léčen/a u neurologa, psychiatra či psychologa?

ano ne

S jakým onemocněním:

.....

Pobíráte plný nebo částečný invalidní důchod?:

ČID ID ne

Dg.:

.....

Léčil/a jste se s nějakou závislostí (drogovou, alkoholovou, hráčskou, jinou): ano ne

Kdy a s čím:

.....

.....

Cítíte se z Vašeho pohledu zdrav/a?

ano

ne – proč:

VII. RODIČE

Matka:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Zemřela v roce:

Příčina úmrtí:

Otec:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Zemřel v roce:

Příčina úmrtí:.....

Sourozenci:

ano

Kolik:

Kolikátý/á jste v pořadí:

ne

Věk, pohlaví:

VIII. PARTNERSKÝ VZTAH

Manžel/ka, partner/ka

Jméno a příjmení:

Rodné příjmení:

Datum narození:

Datum uzavření sňatku:

Délka známosti před sňatkem:

Délka společného soužití před sňatkem:

Pořadí manželství:

Jste rozvedený/á:

Kolikrát:

V roce:

Kdo podával návrh na rozvod?

vy

bývalý/á manžel/ka

Důvod:

Děti z předchozích manželství:

ano

Kolik:

ne

Jste s dětmi v kontaktu?

ano

Jak často:

ne

ČÁST B – ÚDAJE O DĚTECH (vyplní žadatelé společně)

DĚTI i dospěle žijící mimo rodinu

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

- dítě ze současného vztahu dítě partnera dítě partnerky
 osvojené v roce v jiné formě náhradní rodinné péče od roku

V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?

Kam?

Zdravotní stav:

- dobrý jiný (postížení, odborné lékařské kontroly, atd.)

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

- dítě ze současného vztahu dítě partnera dítě partnerky
 osvojené v roce v jiné formě náhradní rodinné péče od roku

V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?

Kam?

Zdravotní stav:

- dobrý jiný (postížení, odborné lékařské kontroly, atd.)

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

- dítě ze současného vztahu dítě partnera dítě partnerky
 osvojené v roce v jiné formě náhradní rodinné péče od roku

V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?

Kam?

Zdravotní stav:

- dobrý jiný (postížení, odborné lékařské kontroly, atd.)

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

- dítě ze současného vztahu dítě partnera dítě partnerky
 osvojené v roce v jiné formě náhradní rodinné péče od roku

V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?

Kam?

Zdravotní stav:

- dobrý jiný (postížení, odborné lékařské kontroly, atd.)

ČÁST C – ÚDAJE O DOMÁCNOSTI (vyplní žadatelé společně)

I. BYTOVÉ POMĚRY

Žijete v: rodinném domě v bytě

o velikosti (uvedte rozlohu i počet místností):

Dům/byt, ve kterém žijete? je ve Vašem osobním vlastnictví
 užíváte na základě nájemní smlouvy
 užíváte na základě podnájemní smlouvy
 užíváte na základě jiného oprávnění, jakého?

Máte zahradu? ano ne

Máte nějaké domácí zvíře? ano Jaké?
 ne

Bude mít přijaté dítě/děti vlastní pokoj? ano ne

Žije s Vaší rodinou (kromě dětí uvedených v další části) někdo ve společné domácnosti (kdo, proč, jak dlouho, jak se účastní Vašeho společného života..)?

II. LOKALITA

Jak byste charakterizovali lokalitu, ve které žijete? (samota, vesnice, historické centrum města, klidná vilová čtvrť apod.)

Občanská vybavenost:

Dostupnost mateřské školy:

Dostupnost základní školy:

Dostupnost dětského lékaře:

III. FINANČNÍ SITUACE

Příjmy pravidelné:

- ano ve výši:
 ne

Příjmy nepravidelné, občasné:

- ano ve výši (obvykle za rok):
 ne

Dávky státní sociální podpory (rodičovský příspěvek, přídavek na dítě aj.):

- ano ve výši:

Jaké:

- ne

Dávky pěstounské péče - odměna pěstouna

- ano odměna pěstouna ve výši:
 ne

Dávky sociální péče (dávky pro osoby se zdravotním postižením, dávky pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na péči):

- ano ve výši:

Jaké:

- ne

Soudně určená vyživovací povinnost:

Příjem:

- ano ve výši:
 ne

Výdaj:

- ano ve výši:
 ne

Jiná platební povinnost: (úvěry, půjčky, exekuce atd.):

- ano ve výši:

Jaká:

.....

- ne

ČÁST D – PŘEDSTAVY A OČEKÁVÁNÍ (vyplní žadatelé společně)

I. OČEKÁVÁNÍ

Zde uveďte, proč jste se pro náhradní rodinnou péči rozhodl/la/li, co od přijetí dítěte očekáváte, kdo se nejvíce na péči o dítě bude podílet, zda plánujete opustit zaměstnání atd.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

II. PŘEDSTAVY O PŘIJATÉM DÍTĚTI

Uveďte své představy o přijímaném dítěti/dětech (např. věk, jaké zdravotní omezení u přijímaného dítěte jste připraveni zvládnout apod.), zda máte zkušenosti s výchovou dětí v náhradní péči, eventuálně s problémy ve výchově dětí; atd.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Potvrzuji, že údaje, které jsem uvedl/a jsou pravdivé a jsem si vědom/a toho, že uvedení nepravdivých údajů může mít za následek nezařazení nebo vyřazení mé žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče.

Souhlasím s uchováním a zpracováním osobních údajů uvedených v dotazníku v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění.

Datum:

Podpis žadatele:

Podpis žadatelky:

PŘÍLOHA P III :

Abeceda pěstounství

ABECEDA PĚSTOUNSTVÍ

A ADAPTACE Adaptace na nové prostředí je opravdu obtížná. Pomůže, když ji dítěti maximálně usnadníme.	I IKDYŽ I když je to práce, starat se o dítě, a dostáváte za ni peníze, snažte se, aby si to děti nemyslely. Pro dítě je velmi zraňující, když ví, že za péči o ně dostáváte zapláceno. V dětském světě totiž láska nic nestojí a nic by stát neměla!	P PŘÍLEŽITOST Pokud vaše dítě dostane v životě dobrou příležitost, pomozte mu, aby uspělo.
B BUDOUCNOST Můžete dítěti pomoci, aby jeho budoucnost byla šťastná.	J JINAK Děti nenávidí, když se s nimi zachází „jinak“, protože jsou v pěstounské péči. Tak k nim prosím přistupujte, jako by to byly jakékoli jiné děti.	R RYTÍŘ Nemusíte být vždycky „rytířem v zářivé zbroji“, děti se musí naučit vybojovat si své životní bitvy samy.
C CIT Každé dítě potřebuje cit a péči.	K KONEC Nikdy to nevzdávejte! Zase bude líp!	S SDÍLENÍ Sdílejte se svým dítětem, co jste dělali během dne a ono vám pak spíše řekne, jak se mělo (spíše se pak třeba i svěří, že ho někdo šikanuje).
D DOBŘÉ CHOVÁNÍ Některé děti se nebudou po příchodu do rodiny dobře chovat, protože mohou mít pocit, že jejich „přesun“ nebyl fér. Nevzdávejte to ale, bude chvíli trvat, než se jejich chování změní.	L LÁSKA Že to nejsou „vaše“ biologické děti, neznamená, že je nemůžete milovat, jako by byly.	T TRÁVENÍ ČASU Společně trávení času s rodinou umožní dítěti, aby se cítilo přijaté.
E ETAPA Většina dětí prožívá nejistotu v určitém období svého života. Tak s nimi vždycky v klidu promluvte a dejte jim tu nejlepší radu, co můžete.	M MLÁDÍ Vzpomeňte si, že i vy jste byli mladí a že všichni děláme chyby. Kdo nedělá chyby, nemůže se z nich poučit. Je to součást dospívání.	U UMOŽNĚNÍ Zjistit zájmy dítěte a umožnit mu, aby se věnovalo tomu, v čem je dobré, je velmi důležité.
F FÉR JEDNÁNÍ Když nechcete říci celou pravdu, být i proto, že je příliš drsná a mohla by dítě zranit, je to špatně! Pravda může bolet, ale bude bolet mnohem více, když se jí dítě dozví od jiných.	N NÁSILÍ Násilí se může objevit u mnoha dětí, neobvyklé není hlavně u dětí s traumatickou minulostí. Nejlepší způsob, jak to zvládnout, je zůstat v klidu, nezvyšovat hlas, ani nepatronizovat. Nechte deset minut na zklidnění a zkuste to znovu. Pokud chce dítě zůstat samo, nechte ho, vzpamatuje se.	V VZPOMÍNKY Vzpomínky na minulost přijdou a dítě si o nich bude chtít promluvit. Může to být zneklidňující, ale musíte zůstat silní, protože dítě by to samo nezvládlo.
G GRIMASA Děti se někdy tváří příšerně obzvláště pubertáci po ránu. Takže pokud na vás nereagují, zkuste to o hodinu později.	O OBTÍŽE Většina dětí se může zpočátku projevat jako problémová. Ale když je lépe poznáte, snáze pochopíte, proč se tak chovají a jak jim můžete pomoci to změnit.	X = "NEZNÁMÁ" Nemůžeme vědět, co si dítě myslí, co uvnitř cítí. Pokud budeme hádat, co cítí, a mluvit s ním o tom, můžeme se splést a zranit ho ještě více. Pokud jen řekneme, že si s námi může kdykoli přijít promluvit, svěří se nám, až bude samo chtít.
H HUMOR Nebojte se použít humor i ve velmi těžkých chvílích, třeba po hádce s dítětem. Prolomí to ledy.		Z ZMĚNA Připravte se na to, že změníte život svůj i život svěřeného dítěte.
CH CHÁPÁNÍ Budete-li mít pro děti pochopení, budou ho mít ony jednou také.		

Vydala o.p.s. Rodina u nás s laskavým svolením Foster care associates www.thefca.co.uk za finanční podpory Nadačního fondu J&T.

 RODINA U NÁS
rodinaunas@gmail.com

 NADAČNÍ FOND J&T
www.nadacnifondjt.cz

Děkujeme za pomoc Mgr. Haně Brodničkové.